

könyv
könyvtár
könyvtáros

1998
január

L. ANNAEI
S E N E C A E
PHILOSOPHI
ET M. ANNAEI
SENECAE RHETORIS
QVAE EXTANT OPERA:

*Ad veterum exemplarium fidem castigata: Graecis lazanis, quibus superiores Editiones
favebant, expiis: Ac illustrata COMMENTARIIS selectioribus & LOCIS
COMMONIBUS ut utroque Seneca factis quorum Auctoris citantur pagina sequenti.*

Secunda Editio, recensita & aucta Scholijs FRED. MORELLI, Professoris Reg.

PARISIIS,
Apud DAVIDEM DUVIVIER, via Jacobæa.
M. DC. XIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Seneca, L. A. et Seneca, M. A. quae extant opera

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

7. évfolyam 1. szám

1998. január

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Monostori Imre:** Mit is keresünk a „sztrádán”? (Provokatív kisesszé) 3
A Neumann-házról. Beszélgetés Tószegi Zsuzsával, a Neumann János Kulturális Szolgáltató Kht ügyvezető igazgatójával 6
Poprády Géza: Digitalizálás – állományvédelem – hozzáférhetőség 12

Könyv

- Komáromi Gabriella:** Mi a helyzet a kortárs magyar gyermek- és ifjúsági irodalomban? 16
Győri Erzsébet: A menedzseléstől a finanszírozásig 23
Pogány György: Az Országos Széchényi Könyvtár könyvaukciója 26

Műhelykérdések

- Moldován István:** Internet a könyvtárban – könyvtár az Interneten 33
Stockné Horváth Mária: Gondolatok a könyvtárról a Magyar Nemzeti Múzeum Központi Könyvtára átadása kapcsán 38
Cavalloni Gyöngyi: Hitelrontás 41

Extra Hungariam

- Fazokas Eszter:** Hollandiai útinapló 43

História

- Somkuti Gabriella:** A könyvtáros Mátray Gábor 48
Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei 55
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 57

Lapunk e számának illusztrációit „Az Országos Széchényi Könyvtár könyvárverése 1997.” c. kiadványból válogattuk.

From the contents

- Imre Monostori*: What are we looking for on the "superhighway"? (3);
Talk with the managing director of Neumann Digital Library, Mrs. Zsuzsa
Tószegi (6);
Géza Poprády: Digitalization – preservation – availability (12)

Cikkeink szerzői

Fazokas Eszter, az OSZK–KMK osztályvezető-helyettese; *Győri Erzsébet*, az OSZK–KMK mb. igazgatója; *Komáromi Gabriella*, a Kaposvári Tanítóképző Főiskola tanszékvezető tanára; *Moldován István*, a BKE Központi Könyvtára munkatársa; *Monostori Imre*, a Komárom-Esztergom Megyei Könyvtár igazgatója; *Pogány György*, az ELTE oktatója; *Poprády Géza*, az OSZK főigazgatója; *Somkuti Gabriella*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Stockné Horváth Mária*, a MNM Központi Könyvtára munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 97.348

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

HU-ISSN 1216-6804

Mit is keresünk a „sztrádán”?

(Provokatív kisesszé)

A Daniel Bell által szociológiailag (talán először) leírt, „posztindusztriális” társadalom, amelynek lényege – mint tudjuk – végül is az, hogy a nem közvetlenül termelő gazdasági ágazatokban foglalkoztatottak aránya fölébe nőtt a termelői szférának –, szóval ez a *szolgáltató* elvű és rendszerű *gazdasági* környezet, következképpen az e gazdasági környezethez tartozó *társadalom* is – talán már csak egy rövid ideig? Nem tudom – még várat magára Magyarországon. Ha már most e „posztindusztriális”, szolgáltató elvű és rendszerű gazdaságot és társadalmat elkereszteljük – mondjuk – „információs” társadalomra (hiszen így alakult ki ez a terminológia világszerte); alighanem akkor is ugyanerre a következtetésre juthatunk: vagyishogy – a mindennapi, a legszélesebb körű *igényeket* tekintve – még nincs itt. Mégis gyakran (lehet, hogy a felfokozott, a túlzóan nagy *várakozás* miatt?) úgy beszélünk, gondolkodunk, reagálunk stb., mintha már itt lenne a nyakunkon, szorongatva és követelőzve, netán büntetéseket is kilátásba helyezve.

Mire föl ez a nagy sietség – kérdezhetnénk, mire jó ez a szemmel látható, bizonyos egészséges arányokat figyelembe nem vevő *szemléleti torzulás*, amely az „információs társadalom”, az „információs sztráda”, az „internet” és társaik tünetegyüttesét a *kultúra egészéből* kiragadva már-már követelményrendszerként fordítja az információsztolgáltató intézmények és szakemberek felé, illetőleg velük szembe. Miért van az, hogy ez a szóban forgó diszciplína-együttes hovatovább már mérőeszközként, döntő fontosságú szakmai megítélési szempontként is funkcionál: azaz a szerint a kritérium szerint minősít – *mekkora* utat tettek meg ama bizonyos sztrádán?

Válaszolni ezekre a szándékosan és kihívóan kihegyezett alapkérdésekre igen nehéz, mivel aligha juthat hozzá a kétkedéseire bizonyosságot kereső mezei ember az ún. makrogazdaság ide vonatkozó összefüggéseinek a konkrét számadataihoz, illetve bizonyító erejű trendjeihez (például: milyen szerződések alapján és mennyit költünk közpénzekből számítógépekre és a velük járó egyéb kellékekre, programokra stb. egy évben, két évben és a következő években). Próbáljunk meg mégis *fölvetni* – amolyan további vitapontként is – néhány homályos dolgot.

Itt van mindjárt az „információs társadalom” mint fogalom, mint az „information society” tükörfordítása. A fordítás persze (oda-vissza is) pontos (jobb híján), a fogalom tartalma azonban – így, önmagában – teljességgel semmitmondó. A „mezei ember” ebből semmit nem ért, csak bosszúsan a vállát rándítja. Igaza is van, hiszen az emberiség történetében mindig és csakis – ilyen-olyan – információs társadalom létezett: az információ – a pénz, a tőke után, vagy inkább vele együtt – mindig is a legfontosabb hatalmi-uralmi eszköz, tényező volt. Gazdaságban, politikában és a mindennapi életben egyaránt. Mind a mai napig.

Itt van azután az „információs forradalom” számomra riasztó fogalma. Már megint egy forradalom. Riadtan pislogva néz körül a mezei ember. Hiszen a forradalom mindig is valami lázas állapot kifejeződése volt. Beteges tünet. Újra csak egy homályos pont: és újra csak a társadalomtudományokból átcsempészett terminus technicus. *Emberünk* már megint nem tudja persze, hogy mit kezdjen vele: védekezzék-e ellene (hiszen a forradalmak – ugyebár – meglehetősen agresszivitással mindig is valami *ellen* irányultak, nem is beszélve az *ellenforradalmakról*), *avagy* adja meg magát neki (mármint az „információs forradalom”-nak).

Aligha van még egy szakmai fogalom, megnevezés (persze: angolul, melyet megint csak nem övez egyértelmű közmegértés), amely nagyobb karriert – valószínűs *bűvös kultusz-karriert* – futott volna be, mint az „internet” fogalom, elnevezés és intézmény. (Talán csak korábban a *bűvös kocka* karrierje volt ehhez hasonlítható – de erről majd talán máskor.) Figyeltem, figyeltem ennek a folyvást tündöklő szónak a karriertörténetét. A kommunikációs iparban, a reklám-agresszivitások özönében éppúgy, mint, mondjuk, a magyar könyvtári szakajtóban, illetőleg a mindennapi kommunikációk során. Az *internet* bárholi megléte vagy hiánya napjainkban már nem pusztán technikai és pénzügyi kérdés, de szinte már elvi érvényűvé is torzult fejlemény: ahol *megvan*, ott büszkének és kellőképp a kor követelményének megfelelően lélegző, igazán fontos szakembernek érezhetik magukat a boldog tulajdonosok; ahol viszont nincs meg: ott bezzeg... Ám arról már jóval kevesebb szó esik országszerte, legalábbis tapasztalati útonmódon is megragadva, hogy mit is lehet kezdeni valójában ezzel a csodaszerrel a *mindennapi szolgáltatások* során; kik és miért követelik hangosan az internetes szolgáltatás bevezetését. Tudósok-e vagy szexmániások, szórakozni akarnak-e vagy tanulni? Pusztán unaloműző drágaság-e az internet vagy nagyon is komoly támasza és forrása az emberi tudásnak? A lényeg persze nem ez a kétkedő bizonyosságkeresés a jelenlegi hazai közfelfogásban, hanem a gátlástalan manipuláció és reklám: az internetnek mint *árucikknek* a feltornázott népszerűsége és hírneve hovatovább vetekszik a legújabb Persil mosóporéval (hogy most egyéb más pikáns reklámfogásra ne is gondoljunk).

És *ezen a ponton* már igen nehéz, csaknem reménytelen az ügyben érdekelt *közvélemény*, a széles értelemben vett – mondjuk így – kultúratermelő, -forgalmazó és -használó mezei embernek (jószerével külön-külön) elmagyarázni, hogy mire is jó mindez valójában: mit is értünk információs társadalmon, információs forradalmon, információs sztrádán; no és persze: hogyan is kell, hogyan is kellenne – újra egy pompás metafora – „szörfözni” az interneten (még jobb: az „információs szupersztrádán”). És mit is remélünk, *s mit ne* mindezekről.

Persze mindezen problémahalmaz már régóta nemcsak egy szűkebb kulturális szféra vagy szakma belső ügye, és már jó ideje nem pusztán szakmai kérdésről, ügyről van itt szó. Világszerte kemény agresszivitással tör utat magának az elképesztően nagy és erős információs lobbí (akárcsak annak idején – de még ma is – a fegyvergyártóké és forgalmazóké); még csak nem is lehet kérdéses a végeredmény.

De ha már ez így van, legalább a magyar kultúra *egészeért* mindenkor első helyen felelős politikai tényezők ne álljanak oly kételyektől mentes módon olyan *strukturális*, tehát lényegi jellegű törekvések és cselekvési programok mellé (avagy mögé), mely törekvések nem a kultúra egészének a támogatását-fejleszt-

tését-ápolását tartják elsődlegesen fontosnak, hanem csak bizonyos preferált *részterületek* – például éppen a számítástechnikára, a telekommunikációra alapozódó kultúra – jelentőségét, nélkülözhetetlenségét hangsúlyozzák, sőt sulykolják folyton-folyvást. Vagy, *ha nincs*, ha nem létezik ilyen törekvés, akkor arról – erről – éppúgy beszélni illenék; s éppily heves propagandát illenék kifejtetni *a kultúra teljessége* érdekében. De mindenekelött: a mezei ember számára a mindennapi gyakorlatban mindezt bizonyítani is.

Csodálkozással olvasom, hallom, látom például egy újabb, számomra kétes tartalmú jelzős színtagma magyarországi karrierjét – ami az emlegetését illeti persze. Ez pedig len nem más, mint az „intelligens város”, „intelligens régió” – és persze: az „intelligens Magyarország”. Eltekintve most az angol tükörfordítás buktatójától, azt mégiscsak meg kell kérdezni, hogy mitől lesz országunk „intelligens”? Talán attól, hogy – tegyük fel – minden felnőtt polgára rendelkezik majd érettségi bizonyítvánnyal? Vagy talán attól, hogy polgárainak a többsége rendszeres könyvtárhasználó lesz? Netán az lenne az intelligens Magyarország ismérve, hogy aprócska polgárai az általános iskolában megtanulnak rendszeresen olvasni? Nem, nem, ez sem szerepel a programokban. Szerepel viszont 2000-re (az ezredfordulóra, és az újabb nagy nemzeti évfordulóra) kiépítendő, bonyolult, mindent mindennel összekötő internetes, számítógépes globalizált rendszer. Hát ez volna az intelligens Magyarország alfája és omegája! Tegyük hozzá rögtön viszont, hogy botorság lenne tagadni ennek a rendszernek *valamilyen szintű* szükségességét. Ez valóban szükséges (a modernizáció meggyorsításához) –, ámde *nem elégséges* feltétel.

Mivel is fokozhatnánk esetleg *tovább* „intelligens” létünket, mivoltunkat? *Van* néhány ötletem, javaslatom persze.

Példának okáért a mára már mindenki számára nyilvánvalóan katasztrófálisan lezüllyött magyarországi alsó- és középfokú oktatásügy normálissá tételével; a felsőoktatás korábban valóban európai szintű rangjának a visszaállításával; a kulturális szféra *robotosai* (pedagógusok, könyvtárosok és így tovább) arcpírítóan, megalázóan alacsony fizetésének tisztességes emelésével (ez utóbbi kondíció az előbb említettekkel egyetemben végleg veszni látszik); egyáltalán e rendkívül fontos, kovász-szerepű és kovász-értékű értelmiségi réteg öntudatának gyógyításával, önbecsülése (és mások általi megbecsültsége) helyreállításával. Egy egészséges rétegzettségű *társadalom* elképzelhetetlen egészséges lelkületű, tiszta tudatú és világos, reá méretezett szakmai stratégiával rendelkező erős értelmiségi középosztály nélkül.

Lett légyen az akár – „információs” társadalom is. Mindehhez kihagyhatatlannul hozzátartozna – miként már utaltunk rá – az anyagi és szellemi kultúra egyes szegmenseinek kellőképpen *arányos*, központi; mondjuk így: kormányzati támogatása is.

És talán az sem ártana mindeközben, ha több, ha nagyobb empátiával fordulnának az egyes kulturális szakmák elitjei mezei sorstársaikhoz. Egyszersmind a ténylegesen fontos, a ténylegesen szükséges tudományos és technikai kihívások felé is. Meggyőződésem, hogy *van időnk és józan eszünk* is ahhoz, hogy elkerüljünk egy – kapkodásból és óriási pazarlásból eredő – esetleges súlyos „karambolt” ama híressé misztifikált, sokat hivatkozott „sztrádán”.

Monostori Imre

A Neumann-házról

Beszélgetés Tószegi Zsuzsával, a Neumann János Kulturális Szolgáltató Kht ügyvezető igazgatójával

Aligha van olyan könyvtáros, szakmabéli, aki ne hallott volna „a” Neumannról. Tudni róla azonban meglehetősen keveset lehet, kivált, ha valaki nem olvasta remek interjúdat a HVG-ben, illetve csak arra hagyatkozik, amit a nyilvános könyvtári ellátásról szóló törvénytervezetben találhat (3K szeptember). Az persze világos, hogy a Kht a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár jogelődje, előkészítője. Dehát mi lesz majd ez a Neumann?

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium pontosan arra a célra hozta létre a Közhasznú Társaságot, hogy előkészítse a Multimédia Központ és Digitális Könyvtár szolgáltatásait. Az elképzelések szakmai viták során alakultak ki, a TMT-nek nemrég adtam le az intézményről egy anyagot, úgyhogy az a csönd, amire céloztál, ma már talán nem is olyan nagy csönd, remélhetőleg egyre inkább a szakmai beszélgetések tárgya lesz az intézmény. A Kht legfontosabb célja és szerepe, hogy részt vegyen a magyar kulturális örökség digitalizálási programjában, biztosítva az állami szerepvállalást, ami nélkül szerintem ez az ügy nem valósulhat meg, hisz ezt nem lehet kizárólag az üzleti szférára bízni. Ezt ismerte fel a kulturális kormányzat, és ezért hozta létre az intézményt, amelynek másik nagy feladata, hogy az új hordozókon megjelenő magyar kulturális termékeket szolgáltatassa, közkinccsé tegye mind az idelátogatók, mind a virtuálisan bekapcsolódók számára.

Digitalizálni a nemzeti kulturális örökséget – ez gyönyörűen hangzik, nemes és nagy célnak látszik. De nincsenek-e hátulütői, nincsenek-e veszélyei? Úgy tűnik, vannak – még – aggályoskodók.

Azt tudjuk, hogy csak azok a nemzetek tudtak fennmaradni, amelyeknek volt írásbeli kultúrájuk. A többiek, bármilyen hatalmasak voltak is, egyszerűen eltűntek a történelemből, elsüllyedtek, minden kincsükkel együtt. Az tehát nem kérdés, hogy most meg kell-e lépni ezt a második lépést, a digitalizálást. Ez élet-halál dolga. Az aggályoskodók pedig nyilván nem gondolják meg, hogy ha egyszer digitalizáltuk a kulturális örökséget, akkor ennek a megőrzése technikailag mindenkor biztosítva lesz. Hogy hogyan, hogy milyen újabb és újabb hordozókon, az más kérdés. Csak a hozzáemértését bizonyítaná az, aki akár csak tíz évre előre jóslásokba bocsátkoznék. De hogy a technikai feltételeket biztosítani fogja a világ, az bizonyos. Ha egyszer digitális hordozókra vittünk valamit, azt azután egy újabb, korszerűbb hordozóra áttenni már sokkal könnyebb. Nem ez a kérdés, hanem az, méghozzá nagyon fontos kérdés, hogy mit digitalizáljunk, mit válasszunk ki a kulturális örökség beláthatatlan nagy halmazából. Én ezt a szelekciót tartom a legnehezebbnek. Bármilyen listát állítanánk össze, óhatatlan ki-maradnának fontos dolgok. A baj az, hogy amit nem fognak felvinni digitális

hordozókra, az előbb-utóbb ugyanúgy el fog tűnni, el fog veszni az emberiség számára, mint amit annak idején nem írtak le.

Van tehát két, szerintem lényegesen eltérő munkafeladat, más és más szakismertet feltételező, megkövetelő terrénum. Érteni kell a számítógépes-digitális terület-höz, és el kell tudni igazodni a szellem, a kultúra világában. Milyen stáb áll ehhez rendelkezésedre?

Természetesen két eltérő stáb kell. Egészen kis létszámú gárdával indulunk, de semmiképp sem kívánnék nagylétszámú intézményt létrehozni, hogy azután kitalálhassam, mi is legyen a dolguk. Pont fordítva: néhány főfoglalkozású munkaerő mellett külső szakértőket foglalkoztatunk. Csak így teremthető meg, hogy mindig az adott téma, az adott szakterület legjobbjai dolgozzanak nekünk. Mondok egy példát: most 1848 évfordulójára készülünk. Hogy a negyvennyolcas forrásanyagokból elsőként mit tegyünk közkinccsé, azt nem mi akarjuk eldönteni, ez nem a könyvtárosok dolga. A terület legjobb szakértőit fogjuk felkérni, hogy mondjanak véleményt, ők mit tartanak a legfontosabbnak. Persze ezen belül is fel kell állítani egy rangsort, hisz a lehetőségek függvényében, lépésről lépésre fogjuk ezeket az anyagokat digitalizálni. A másik terület – a számítógépes terület – helyzete ugyanilyen. A legjobb szakemberek természetesen állásban vannak, de ez nem jelenti azt, hogy konkrét feladatokra, a rendszerterv készítésére vagy a szabványok adaptálására ne kérhetnénk fel őket.

A könyvtáros társadalom mint számítógépes szakembert ismer Téged, de aki olvasta publikációidat, pl. a 3K-ban közölt néhány írásodat, az bámulattal láthatta, mennyire otthon vagy a humán kultúrában. Hogy mást ne mondjak csak utalok filozófiai hivatkozásaidra, filozófikus implikációidra. Volt valami része a Te kiválasztásodnak abban, hogy ennyire két lábon állsz? Hogy itt is, ott is otthon vagy?

Az ügyvezető igazgatói állást nyilvános pályázaton hirdették meg. A kiírásban nem volt semmi különös, ugyanaz az ismérrendszer volt feltalálható benne, mint bármilyen más vezetői állásnál. A pályázatot persze meg kellett írni, és ott már valóban voltak keményebb feltételek. Ki kellett dolgozni a szakmai koncepciót, sőt az új intézmény üzleti tervét is, ami teljesen új a könyvtári világban. Ezt a pályázatot több tagból álló kuratórium bírálta el. Köztük az MKE, a KIK vezetői, más szakterületek szakértői. Azt persze nem tudhatom, hogy ők mit vettek figyelembe, hisz én csak egy önjelölt pályázó voltam.

Mondanál-e valamit a pályázatról? Mit írtál meg abban?

A pályázatom szakmai része a TMT-ben fog megjelenni. Az üzleti tervet szándékosan nem mellékeltem, hiszen abban belső információk sokasága is megtalálható. Azt próbáltam egyébként megfogalmazni, hogy mire hivatott jelen és jövő kapcsolatrendszerében ez az intézmény. Hiszen a kulturális örökség, tradíció, és a 21. század pólusai közé feszül. Az intézmény számára kijelölt helyszín, a Szent György tér, szintén többes kötődést, feladatot ír elő. Ennek előnyeit kell kihasználni, hogy az méltó legyen a magyar kultúrához, ugyanakkor – nem szemérmeskedve, és főleg nem álszemérmeskedve – okosan ki kell aknázni a helyszínből kínálkozó anyagi lehetőségeket. Közhasznú társaságról van szó, tehát folytathatunk üzleti tevékenységet, de a hasznot kötelezően vissza kell forgatnunk. Ez is új a magyar rendszerben, kísérlet, hiszen melyik közgyűjtemény vállalta, vállalhatta fel eddig tudatosan az üzleti tevékenységet? Amivel mi kezdeni kívánunk – és remélem sikeres vállalkozás lesz – az a CD-ROM-forgalma-

zás. Én magam igen sokat foglalkoztam CD-ROM-okkal, láttam, látom a könyvtárak részéről a vele kapcsolatos igényeket és hiányokat. Mi csakis magyar lemezeket akarunk forgalmazni, elsősorban könyvtárak és iskolai könyvtárak számára. Közülük is azokat, amelyeket nyugodt lélekkel tudunk ajánlani mind tartalmukban, mind technikai megvalósításukban, amelyekről jó szívvvel mondhatjuk, hogy könyvtárakba valók. De visszatérve a helyszínre! Az, hogy a Szent György téren leszünk, hatalmas előny. Ki kell használnunk a kulturális turizmusban rejlő lehetőségeket. Mi a magyar kultúrtörténetet, de persze nemcsak a humán kultúra történetét, hanem a teljes kultúráét kívánjuk modern eszközökkel bemutatni az idelátogató turistáknak. És természetesen közzétesszük mindezt az Interneten is. Ilyenféle címeket találtunk ki: *Virtuális utazások Magyarországon, Mit adott a magyarság a világnak?* stb. Földolgoznánk a nagy tudósok és feltalálók életművét. Reméljük, lesznek olyan fiatalok, akik ezen keresztül megismerkednek pl. Jedlik Ányos vagy Gábor Dénes munkásságával, esetleg kedvet kapva ahhoz, hogy folytassák az ő tevékenységüket.

A magyar kulturális örökség feldolgozása a magyarok dolga. Minden nemzet a saját örökségét dolgozza fel. Nekünk tehát, könyvtári terminológiát használva, a hungarika anyagot kell felvinnünk az Internetre, így mutatva meg önmagunkat. Ezek vagyunk, ezt adtuk eddig a világnak, ezt folytatjuk.

Van tehát egy nagy nemzeti program, a kulturális örökség digitalizálása, és van a közhasznú társaság nyeresége, ami visszaforgatható, visszaforgatandó az alaptevékenység végzésébe. Egy másik leágazás, hogy a könyvtárak kapnak bizonyos ajánlásokat, útmutatásokat a digitalizálást illetően. Van-e, lesz-e valami közvetlenebb kapocs is az „átlag” könyvtárakkal, könyvtári hálózatokkal? Ők hogyan férnek bele a képbe?

Azt gondolom, hogy az a bizonyos átlagkönyvtár percekben belül legalább Internet kapcsolathoz jut. Ez egyrészt gőzerővel folyik az iskolai könyvtárak vonatkozásában, másrészt a kulturális törvénytervezetben is van egy paragrafus, amelynek értelmében, a művelődési és közoktatási miniszternek ki kell alakítatnia az országos közgyűjteményi és könyvtári információs hálózatot. Nos, ez az a nagy program, amelynek alapján bízhatunk abban, hogy az átlagkönyvtár is bekapcsolódik az Internetbe, ezen keresztül bármihez hozzáfér, nemcsak a Neumann új és újabb dolgaihoz, de más könyvtárak anyagaihoz is. Szeretném hangsúlyozni, hogy ez a digitalizálás nem egy helyen fog folyni. Gyakorlatilag bármelyik könyvtár és bármelyik közgyűjtemény felmutathat digitalizálásra érdemes kincset, helyismereti-helytörténeti dokumentumot vagy mást. Valamit, amit érdemes közzétenni és megőrizni modern hordozón. Azt remélem, hogy ez megváltoztat majd bizonyos, szerintem sajnálatos egyirányúságot is. Arra gondolok, hogy voltak, vannak nagykönyvtárak, amelyek kifelé szolgáltatásokat nyújtanak, és voltak, vannak olyan könyvtárak, amelyek legfeljebb csak a helybelieknek kölcsönöznek, minden másban befogadók, szolgáltatásokat igénybevevők. Most ők is szolgáltatókká válhatnak és hozzájárulhatnak a nemzeti kulturális programhoz. Azért is várom ezt az új információs rendszertől, mivel más programok is kapcsolódnak hozzá. Például a Teleház Szövetségnek van egy olyan tervezete, hogy a kis falvakba vigye el a teleház rendszert. Teleház, telekunyhó – ismerik ezt a rendszert a könyvtáros kollégák. És ők is be kívánnak szállni a digitalizálási programba, ami így, többek közt, azt is jelentheti, hogy hozzáértő vidéki embe-

rek, munkanélküliek munkához juthatnak, méghozzá értelmes munkához. Ennek a megszervezésében a Neumann-háznak vezető szerepet szán a KHVM.

Tehát nemcsak azok a könyvtárak és intézmények tudnak résztvenni a nagy nemzeti programban, amelyek megütik azt a bizonyos mércét, megfelelnek annak a bizonyos kritériumrendszernek, hanem a kevésbé fejlett kistélepülések könyvtárai is. Én többek között azért vagyok meggyőződve arról, hogy az Internet jó dolog, mert attól a pillanattól kezdve, hogy valakinek módja lesz bekapcsolódni, egy egész vérkeringésbe kapcsolódik be. Nincs elzárva, nincs korlátozva, nem érdekes, hogy van-e pénze elutazni a fővárosba, a megyeszékhelyre, hozzá tud férni a dokumentumokhoz, az információkhoz. Gyakorlatilag bármelyik könyvhöz és könyvtárhoz hozzáférhet a világ bármelyik tájékán. Hiszek abban, hogy ez jó dolog, hogy ez a furcsa elitista szemlélet ezáltal oldódik.

Akkor a kiskönyvtárak után a nagyokra, illetve a nagy intézményekre térnék. Néhányan afféle ellen-Széchényinek vélik a Neumannt. Ez nyilván ostobaság. De mondanál-e valamit a Te intézményed és a Széchenyi leendő vagy kívánatos kapcsolatairól? És van egy intézmény, amely a hazai természettudományokkal kapcsolatban nem is olyan régen felhívást és programot bocsátott közre. Óhózzá mi lesz a Neumann viszonya?

Az ellen-Széchényiről magam is hallottam, még mielőtt az egész munkával találkoztam volna. Amikor megkerestek, hogy fölkerjenek erre a feladatra, akkor azt mondtam, hogy én nem vagyok áruló, én nem akarom elárulni a Széchenyi Könyvtárat, nem akarok léket ütni a hajójába. Megnyugtattak: nemhogy erről nincs szó, de épp az ellenkezőjéről. Meg azt is mondták, hogy széchenyis múltam (november 1-jével léptem ki az OSZK-ból) és kapcsolataim javára válhatnak az ügyek. Kialakult egy konszenzus a minisztérium, az OSZK, a könyvtárak és a Neumann között. A nemzeti könyvtár feladatai és jogai nem csorbulnak, a Neumann viszont olyan szerephez jut, amelyet eddig senki nem töltött be Budapesten. Ezt a funkciót rendeli a Neumannhoz a törvénytervezet is. Szolgáltatási funkcióról van szó, annak a rétegnek a kiszolgálásáról, amely nem jut hozzá igényei kielégítéséhez sem a Széchenyiben, sem az Akadémiai Könyvtárban, sem az OMIKK-ban, sem máshol. A tizennyolc éven aluliakról van szó, akiket érdekel a számítógép, akik nem tudományosan kutatnak, hanem ismeretterjesztő, szórakoztató elfoglaltságot keresnek, az új kultúrával kívánnak megismerkedni. Könnyebbség az minden könyvtár számára, ha az ő kiszolgálásuk terhét leveszik a vállukról. A középiskolás diákokét, akik itt akarják majd használni az Internetet, mert otthon nincs rá lehetőségük. A másik oldala a dolognak, hogy – hál'istennek – van digitalizálni való magyar kulturális termék bőségesen. Jut feladat belőle mindenkinek. Munkamegosztásra van hát szükség, szakszerűen kialakított kooperációra. Abba a rendszerbe, amit a könyvtárak évtizedek alatt kialakítottak a maguk és olvasóik számára, egymást kiegészítve és támogatva, van egy nagy hiátus. Ennek lefedésére jött, jön létre a Neumann. Ez a hiány létezik, akár tagadjuk, akár elismerjük. Sőt! Egyre inkább növekszik, terjed, és rövidesen robbanásszerűen fog jelentkezni. Éppen attól, hogy a középiskolások megtanulják az Internetet használni, de odahaza nincs lehetőségük arra, hogy a tanultakat felhasználják. Új ismereteik birtokában nem tudnak az Internet segítségével tanulni, vizsgára vagy versenyre felkészülni. Nem, hiszen az ország jelenlegi állapotában még évek, évtizedek múlva sem lesz mindenkinek otthon számítógépe, Inter-

net-vonala. Úgy gondolom, hogy ezt köteleességünk számunkra biztosítani. Hisz csak akkor nőhet fel egy új, fiatal generáció, amely lépést tud tartani a kulturális váltással, azzal a váltással, amely – tetszik vagy nem tetszik – itt dörömböl a kapukon. Tudjuk, hogy itt a Széchenyiben egy hétvégén vagy vizsgaidőszakban mekkora nyomás nehezedik a könyvtárra. A diákok miatt hovatovább kiszorulnak a kutatók. Ha az Internet keltette nyomás is ide koncentrálódik, akkor összeomlik a könyvtár, összeomlanak a tradicionális nagykönyvtárak. Ez az a feladat, amelyet ha valaki felvállal, elvégez, nagy könnyebbséget jelent a többiek számára.

Te most még a Széchenyi Könyvtárban üldögélsz egy kicsiny szobában. Hogyan, milyen etapokon keresztül és mivé fog nőni az intézményed?

Annak, hogy itt vagyunk, az az oka, hogy a kármelita kolostor, ami átmeneti otthonunk lesz, első osztályú, fokozottan védett műemlék. Hogy ott digitális hálózatot, Internet-hálózatot kiépítsünk, ahhoz előzetes műemléki engedély és persze pénz szükségeltetik. Most tehát a Széchenyitől bérlünk helyiséget, fizetjük a rezsit, és erre az átmeneti két-három hónapra – hála a jó kapcsolatoknak – itt tudunk maradni, használhatjuk az itt lévő infrastruktúrát. Nagy szerencsénk ez, hisz nem kell a Vérmezőre költöznünk, sátrakba, ahol persze Internet se lenne. Igen jó, korrekt megállapodást kötöttünk a Széchenyivel. Ha elkészül a saját székhelyünk, amely a minisztérium kezelésében van, akkor ott leszünk néhány irodában, mintegy 150 négyzetméteren, közvetlenül a végleges hely, a teljesjogú kulturális intézmény, a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár mellett. Így az építkezést is szemmel tudjuk tartani. Persze nem a mi dolgunk a beruházás, a tervezés, az építkezés, erre egy külön Kht alakult. De a mi munkánk az informatikai tervezés, a funkcionális kialakítással kapcsolatos konzultáció. Az év elején költözünk át a Színház utcai helyünkre, addig élvezzük a Széchenyi vendégszeretetét. A Színház utcából pedig már a végleges helyünkre költözünk. Az a tervek szerint 2000-ben készül el, én mindenkinek azt szoktam mondani – nagyon optimistán –, hogy 2000 augusztus 20-án lesz a szalag átvágva.

Tehát még a huszadik században?

Igen. Az ezeréves államiság ünnepségsorozatának lesz a része az új épület avatása. Minthogy az egész programot a Magyar Millenniumi Emlékbizottság titkárságának égisze alatt kezdtük, tehát ők a szellemi irányítók, vagy – ha úgy tetszik – a háttér. Tehát ebbe a programba illeszkedünk, és ennek azért is örülök, mert az Árpád-kori templomok felújításától a 21. századi digitális könyvtár felépítéséig húzódik az az ív, amit ez a program átfog. Hogy részt vehetünk ebben a programban, ha csak kis pontként is, az önmagában is jó közérzetet, inspirációt nyújt. Ez pedig igen fontos.

En csak a kis ponttal vitatkoznék, hisz ellenkezőleg, óriási dologról van itt szó. Magam is szeretnék ott lenni 2000. augusztus 20-án a megnyitón. Addig is sok szerencsét kívánok.

Remélem, minden könyvtáros kolléga ott lesz.

Köszönöm a beszélgetést.

Vajda Kornél

Megjelent

Pest megye sajtóbibliográfiája 1975–1994

A fenti kiadvány a Pest Megyei Könyvtár kiadásában,
a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg.

A kiadvány szerves folytatása a Pest megye sajtóbibliográfiája 1794–1975 című műnek, mely 1977-ben jelent meg. A bibliográfia azokat a hírlapokat, folyóiratokat írja le, amelyeket Pest megyében (az 1950-ben megállapított megyehatáron belül) az 1975 és 1994 között eltelt 20 évben adtak ki. Az adatgyűjtésnél a szerkesztő az Országos Széchényi Könyvtár adataira és a Pest Megyei Könyvtár állományára támaszkodott, amely különösen az 1990 után megjelent lapok tekintetében megközelítően teljesnek bizonyult. A kötetet összeállította és szerkesztette: Dr. Drahos Istvánné.

A bibliográfia megrendelhető 700,- Ft-os áron az alábbi címen:
Pest Megyei Könyvtár – 2000 Szentendre, Pátriárka u. 7. Tel./fax: 26/310-320

* * *

Megjelent a

Nagyvilág repertórium 1981–1997

CD-ROM változata

A fenti kiadvány a Pest Megyei Könyvtár kiadásában,
a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg.

A világirodalom iránt érdeklődő kutatók, olvasók, irodalom szakos egyetemisták és főiskolai hallgatók és az őket kiszolgáló intézmények segédeszköze.

Az adatbázisban megtalálható minden olyan szépirodalmi mű, ismertetés, cikk, illusztráció, életrajzi adatok lelőhelye, amely ezen időszak alatt megjelent a folyóiratban.

Az adatbázis szerves folytatása az előző két kötetnek, mely 1980-ig tárta fel a lap anyagát.

A repertórium szerzője: Ságváriné Nincsevicz Klára.
A CD-ROM az Arcanum Databases Kft-nél készült.

A repertórium megrendelhető 5.000,- Ft+ÁFA áron az alábbi címen:
Pest Megyei Könyvtár – 2000 Szentendre, Pátriárka u. 7. Tel./fax: 26/310-320

Digitalizálás – állományvédelem – hozzáférhetőség

Néhány évvel azután, hogy az Egyesült Államokban meghirdették az információs szupersztráda kiépítésének programját, örvendetes módon Magyarország is elkezdte építeni a maga információs autópálya rendszerét. A könyvtár, elnevezését megtartva, de a név mögötti jelentéstartalmat folyamatosan bővítve, ma már messze nem (nem csak) az, ami pár száz évvel vagy akár egy-két évtizeddel ezelőtt volt, és a könyvtárosok is igyekeznek megfelelni azoknak a kihívásoknak, amelyek az információs társadalom részéről egyre nyilvánvalóbban érik őket.

Szakmánk többek között azért is kapott elismerő szavakat a kecskeméti vándorgyűlésen Lengyel Lászlótól, mert alkalmazkodni tudott és tud a változásokhoz, a fejlődéshez.

Ebben a forrongó-változó szakmai közegben néha furcsán néznek arra, aki a hagyományos információhordozók megőrzésének fontosságáról beszél digitalizálódó világunkban vagy például nem a szkennelést tekinti az állományvédelem korszerű módszerének. Az illető könnyen kerülhet olyan helyzetbe, hogy szakmailag konzervatívnak, egy-két lépéssel lemaradónak tekintik.

Számítógépesítésre inkább lehet pénzhez jutni, mint raktárak klímaberendezéseinek korszerűsítésére, digitális könyvtár építésére előbb van pénz, mint könyvraktár építésére.

Valóban vagylagosság van(lesz) a hagyományos információhordozók és a digitalizált, elektronikus információhordozók között?

Természetesen: nem. Azt, hogy ez a kérdés felmerülhet, hazai sajátosságnak érzem. Fő okát pedig abban látom, hogy a magyar könyvtárosképzésben minden szinten hiányzik az állományvédelem oktatása.

A Francia Nemzeti Könyvtár közel százezer dokumentum digitalizálásával párhuzamosan óriási raktári kapacitást teremtett a könyvtár új épületében; a Deutsche Bibliothek is 30 millió kötetet tud még új épülete raktárába elhelyezni, de – hozzánk hasonló nagyságrendű országok könyvtáraitra hivatkozva – Ausztria és Svájc nemzeti könyvtára is korszerű földalatti raktárral bővült. Ez csak részben magyarázható azzal, hogy az elektronikus kiadványok gyors térhódítása mellett a nyomtatott dokumentumok termése sem csökken.

Az MNB-ben regisztrált könyvek számának alakulása például:

I. sz. táblázat

Év	Regisztrált könyvek száma
1994	7332
1995	9415
1996	9022
1997 (október 31-éig)	8824

A másik magyarázat az, hogy fontosnak tartják a hagyományos információ-hordozók¹ megőrzését, mert ezek élettartama hosszabb (2. sz. táblázat).

Ez nemcsak nem konzervativizmus vagy szakmai elfogultság, hanem gazdasági kérdés is. Hosszabb távon az eredeti információhordozók megfelelő körülmények között történő megőrzése olcsóbb, mint a 10–30 évenkénti teljes (és egyelőre bizonytalan kimenetelű) konverzió.

Mindezek a számok természetesen nem azt jelentik, hogy megpróbáljuk a digitalizálás, az elektronikus információhordozók terjedését megakadályozni vagy akár késleltetni.

2. sz. táblázat

10–30 év:	mágnesszalag, mágneslemez, diszkett, optikai lemez (WORM, CD-ROM)
30 év:	újrahasznosított papír
100 év:	króm színesfilm, diazo- és vezikuláris mikrofilm
100-200 év:	facsiszolat-tartalmú savas papír
250 év:	króm színesfilm, hűtve
300 év:	acetát alapú ezüsthalogén mikrofilm
400 év:	„Cibachrome micrographic” színes film
több száz év:	sav- és lignin mentes öregedésálló papír
1000 év:	pergamen, poliészter alapú ezüsthalogén mikrofilm

Megjegyzés: A filmek esetében a fenti értékek csak a megfelelő kidolgozási technológia betartását feltételezve igazak. (Forrás: WEBER, Hartmut: *Verfilmen oder Instandsetzen? Schutz- und Ersatzverfilmung in Dienste der Bestandserhaltung*, 118. p. In: *Bestandserhaltung in Archiven und Bibliotheken*. Hrsg.: H. Weber. Stuttgart, Kohlhammer, 1992.)

A digitalizációnak a jelentőségét nem elsősorban az állományvédelmi szempontok adják meg, hanem az, hogy óriási mértékben megnöveli az információkhoz való hozzájutás lehetőségét. Ilyen szempontból nézve is pontosan beleillik a 2. sz. táblázatban elfoglalt helyére – csak épp pozitív előjellel: a kéziratos pergamen-kódexek után a papírra nyomtatott könyv sokkal szélesebb körben vált hozzáférhetővé; a nyomdatechnika és papírgyártás (a nagy mennyiségben előállítható fából gyártott papír) 19. századi fejlődése példányszám növekedést és olcsóbbá válást – és így sokkal szélesebb körű hozzáférést – eredményezett, a digitalizálás ezt a lehetőséget tovább növeli: a Képes Krónika multimédia lemeze, hálózatban való megjelenése például óriási mértékben könnyebbé tette, megsokszorozta ehhez a ritkasághoz való hozzáférés lehetőségét, miközben magának az elektronikus információhordozónak a hosszú távú megőrzési esélyei rosszabbak. Természetesen a digitalizálásnak is vannak állományvédelmi szempontból is előnyei: a Képes Krónikát úgy tanulmányozhatja egyszerre több száz érdeklődő, hogy az eredeti mű biztonságosan nyugszik a könyvtár pánceszekrényében.

¹ *Hagyományos információhordozón azt értem, amikor az információ közvetlenül, gépi átalakítás nélkül olvasható, így a mikrofilm is hagyományosnak minősül, mert a mikrofilm-olvasó nem alakítja át a szöveget, csak fölnagyítja.*

E cikk egyik mondanivalója az, hogy az állományvédelem és a széles körű hozzáférhetőség nem egymást kizáró, hanem egymás mellett, együtt megoldandó feladatok.

Nyilván nem véletlen, hogy mind az Egyesült Államokban, mind Európában „Állományvédelem (megőrzés) és hozzáférhetőség” azoknak a non-profit szervezeteknek a neve, amelyek az emberiség kulturális és intellektuális örökségének megőrzésén és mind szélesebb körű hozzáférhetőségén dolgoznak.²

A cikk másik célja, hogy felhívja a figyelmet a hagyományos információhordozókat fenyegető veszélyekre, a könyvtári állományvédelem fontosságára – ha úgy tetszik: megkongassa a vészharangot.

A 3. sz. táblázat rövid életű szerves anyagok – amilyen a papír, pergamen, fa, műanyagok – várható élettartamát mutatja években, a relatív páratartalom és hőmérséklet függvényében. Ha a 2. táblázatból az újrahasznosított vagy akár

3. sz. táblázat

		Hőmérséklet (°F)														
		0 °C			10 °C				20 °C			25 °C			33 °C	
		32	37	42	47	52	57	62	67	72	77	82	87	92		
Relatív páratartalom %-ban	5	2634	1731	1147	767	516	350	240	165	114	80	56	40	28		
	10	2234	1473	979	656	443	302	207	143	99	70	49	35	25		
	15	1897	1255	837	562	381	260	179	124	86	61	43	30	22		
	20	1613	1070	716	482	328	224	155	107	75	53	37	27	19		
	25	1373	914	613	414	282	194	134	93	65	46	33	23	17		
	30	1170	781	525	356	243	168	116	81	57	40	29	21	15		
	35	998	668	451	307	210	145	101	71	50	35	25	18	13		
	40	852	572	387	264	182	126	88	62	43	31	22	16	12		
	45	729	491	333	228	157	109	76	54	38	27	19	14	10		
	50	624	421	287	197	136	95	66	47	33	24	17	12	9		
	55	535	362	247	170	118	82	58	41	29	21	15	11	8		
	60	459	312	213	147	102	72	51	36	26	18	13	10	7		
	65	394	269	184	128	89	62	44	31	22	16	12	9	6		
	70	339	232	160	111	77	54	39	28	20	14	10	8	6		
	75	292	200	138	96	67	48	34	24	17	13	9	7	5		
	80	251	173	120	84	59	42	30	21	15	11	8	6	4		
85	217	150	104	73	51	36	26	19	14	10	7	5	4			
90	187	130	90	63	45	32	23	16	12	9	6	5	3			
95	162	112	79	55	39	28	20	15	11	8	6	4	3			

Becsült élettartam években

(Forrás: *New Tools for preservation. Assessing Long-Term Environmental Effects on Library and Archives Collections. The Commission on preservation and Access. 1955.*)

² A „The Commission on Preservation and Access” és a „European Commission on Preservation and Access” kiadványai a KMK Szakkönyvtárban hozzáférhetőek.

a facsiszolat-tartalmú papírra vonatkoztatjuk az adatokat – márpedig ez utób-
biból bőven van minden könyvtárban – akkor nem jósolhatunk hosszú életet
neki, ha nedves, dohos helyen vagy túl meleg helyen tároljuk, a kettő kombiná-
ciójáról vagy pl. a hőmérsékletértékek ingadozásáról nem is beszélve. (A jó
minőségű anyagok esetében az extrém környezeti körülmények jelentenek igazi
veszélyt.)

Növeli a gondot, problémát az is, hogy a rossz körülmények között tárolt do-
kumentumok pusztulása nem látványos, a fenti táblázat szerint is többé-kevésbé
hosszú folyamat. A napi gondok megoldásához is kevés költségvetés mellett szin-
te lehetetlen pénzt szerezni raktári klímaberendezések építésére, korszerűsíté-
sére, megfelelően klimatizált raktárak építésére.

Egy nyári németországi tanulmányút során irigykedve láttuk, hogy ott milyen
összegeket fordítanak állományvédelemre mind központi, mind tartományi költ-
ségvetésből. Néhány példa:

- kifejlesztettek egy 2-3 millió DM értékű papírhasító automata gépet;
- fejlesztés alatt áll egy olyan prizmás mikrofilm-kamera, amelyik lehetővé teszi,
hogy a mikrofilmezendő kötetet csak 30°-ig kell kinyitni, és így szoros kötés
esetén kíméletesen lehet mikrofilmezni a teljes oldalakat;
- központi költségvetésből finanszírozzák az értékes dokumentumok biztonsági
mikrofilmezését – az így készült mikrofilmekről az egyes intézmények sokkal
olcsóbban tudnak maguknak állományvédelmi mikrofilm-másolatot készíteni
(az eredeti filmet pedig biztonságos bunkerben tárolják);
- a baden-württembergi tartományi kormány Ludwigsburgban olyan jól felsze-
relt állományvédelmi központot hozott létre, ahol ingyen restaurálnak a ba-
den-württembergi könyvtáraknak és levéltáraknak;
- van tömeges (a könyvtest szétbontása nélkül alkalmazható) savtalanító, sem-
legesítő berendezésük, óriási kapacitással.

A fenti példák nemcsak a régi típusú, hagyományos információhordozók fon-
tosságának felismerését igazolják, hanem annak belátását is, hogy az állomány-
védelem leggazdaságosabb módja az eredeti dokumentumok jó állapotának meg-
őrzése. Magyarországon is sokkal nagyobb figyelmet – és összegeket – kellene
szánni az állományvédelemre ma, ha azt akarjuk, hogy a jövő századokban is
legyenek még digitalizálendő dokumentumok.

Poprády Géza

A Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakkollégiumának tagjai
közül néhánynak lejárt a mandátuma 1997 végével. Helyükre új ta-
gok léptek, így a Kollégium tagjainak névsora a következő: Balogh
Mihály, Illyés Katalin, Lévai Katalin, Nagy Attila, Papp István (el-
nök), Ramháb Mária, Rédl Károly, Skaliczki Judit.

Mi a helyzet a kortárs magyar gyermek- és ifjúsági irodalomban?*

A címben egy kérdés áll. Tulajdonképpen a *Hogy vagy? Mi újság?* – közhelykérdések típusába tartozik. Az ilyesmire nem illik válaszolni. Többnyire meg se várnák a választ. Megvonhatja az ember a vállát, tehetetlenségét illusztrálva széttárhhatja a kezét. – Csakhogy itt és most ez a kérdés más. És nem érnék be vele, ha sóhajtának egyet, vagy metakommunikációs jelekkel illusztrálnám a helyzetet. Válaszolnom kell. Tényekkel érvelnem.

De több okból kissé tágítom témám határait. Mert ha csupán a helyzetképnél maradnék, egyszerre hasonlítanék a Biblia Jeremiására, a Micimackó Fülesére és Lázár Ervin sírós Frakkjára. És senki se vigasztalna. Sőt, a kerekasztal-beszélgetésnél rájátszanának a bánatomra. *Befordulnánk a pesszimizmus zsákutcájába*, az meg legfeljebb a tehetetlenség ösvényeihez vezet. – Nem maradok adós a helyzetképpel, próbálok felmutatni érvényesnek látszó jelenségeket, nem hallgatok el tényeket, de próbálok erőt gyűjteni a múltból, és keresem a remény előjeleit.

A téma tágítását jelenti az is, hogy *időnként átlépek a magyar gyermekirodalom határait*. Egyszerűen azért, mert a gyermekirodalomban ezeket a határokat kevésbé lehet tiszteletben tartani, mint másutt. A jelenségek szorosabban kötődnek egymáshoz. Gondoljanak csak arra, hogy a gyermekvers válságát a svéd gyerekversek (*Ami a szívedet nyomja*) megjelenése oldotta. A próza tabutörései nem nálunk kezdődtek. Éppen csak a hullámverésük ért el hozzánk, aztán valahogy el is akadt. Janikovszky képeskönyveit tárt kapukkal fogadta a nagyvilág, rokonlélekre találtak benne az antiautoriter hullám éveiben. Szinkronban volt a nagyvilág gyermekirodalmának hangvételével, ábrázolásmódjával. – A világirodalom nélkül nincs helyzetkép, hiszen a magyar irodalom pályos éveiben a fordításirodalom válik jelentőssé. És most ilyen esztendők után vagyunk. *Adrian Mole titkos naplójának* valószínűleg több olvasója van, mint egy tucat magyar kamaszregénynek együtt. De hát Békés Pál fordítása révén egy kicsit a miénk is. De ne higgyék, hogy el akarom mosni a magyar gyermekirodalom határait! És azt se, hogy nem aggódom a sorsáért. De a helyzetkép nem szólhat csak róla.

* A Kortárs gyermekirodalom és olvasói c. konferencia vitaindító előadása (1997. november 25., Petőfi Múzeum). Rendezte a Magyar Könyvtárosok Egyesületének gyermekkönyvtáros szekciója és az IBBY (Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsa) Magyar Egyesülete.

1. Kortárs vagy mai?

A címül választott kérdésben a *kortárs* jelző szerepel a magyar gyermekirodalom előtt. Ez a szó áll a konferencia nevében is. Nem ok nélkül ácsorognék egy kicsit nála. Vajon szinonimájaként szerepelhet a *mai*? A *kortárs* gyermekirodalom egyszerűen a ma vagy a tegnap szülötte? Azonosíthatjuk a 80-as, 90-es évek gyermekkönyveivel? Nem. Legfeljebb a mindennapi szóhasználatban.

Az egyidőben született művek valójában nem mindig egyidejűek. Már az *Elfelejtett irodalom* c. könyvemben is írtam az időgörbék játékáról. Alig hittem akkor a szememnek, hogy Havas Istvántól a *Várkúti fiúk* ugyanúgy a századelő könyve, mint *A Pál utcai fiúk*, hogy a *Poczok Palkó* története és a *Kincskereső kisködmön* egy évjáratú. – A kortárs gyermekirodalom szinonimája számomra egyértelműen a *modern* gyermekirodalom. A modern szónak – Páskándi Géza figyelmeztetett bennünket – semmi köze a módihoz, a divatoshoz. A modus rejtőzik benne. A mérték. A kortárs gyermekirodalom alkotásait a tradícióhoz mérjük. Miben haladják meg? Mennyit tagadnak meg belőle? Mit rejtenek magukba értékeiből? *A kortárs gyermekirodalom rólunk szól, nekünk szól, miénk a hangvétele* és őrzi a tradíciót. Lindgren Harisnyás Pippijében ott él Csudálatos Mary és Alice Csodaországából. Lindgren másik hőse, Juharfalvi Emil a vásott kölykök lezármazottja, Mátyás Csutakjában ott dobog Nemecek szíve is, Békés Pál kétbalkezese Kököjszi és Bobojsza utóda, Lázár Hétfejű Tündér c. írása a népmesék, pontosabban a tündérmesék dramaturgiája szerint pereg. A tradíció nem más, mint a hajdan volt idők modernsége. Ezért aztán az igazi irodalmi tradíció mindig jól megfér az igazi kortárs művekkel. Hadd említsem példaként, hogy Heine verse, az *Ördög vigye az anyádat...* milyen természetesen él együtt a *Kincskereső* utolsó (1997. szeptember–október) számában Tamási Áronnal, Kamarás István Csigameséjével és Verböczy Antal novellájával. Az igazán nagy író el tudja tüntetni a közte és a köztünk lévő időt, ha a megragadott pillanat, mint itt egy kamasz érzés, érvényes időtlenül.

A kortárs mű lenyomata a kornak, őrzi a szellemiségét, az apró dolgait, a hanghordozását. A hamis hangok bántják a fülünket az irodalomban is. Az *Árad az Ipoly* (1994) csaknem vadonatúj ifjúsági regény. De kortárs műnek nemigen nevezném. Csak mai. Mindenért, amivel adós, a cirkalmazott, túldíszített nyelv akar kárpótolni. De éppen ez a kortól idegen hanghordozás leplezi le az első pillanatban. A gyerek előtt különösképp, allergiás rá. Az első féloldal szavaiból, képeiből idézek: szüzi álmódás, a rétvilág ágyazata, denevérszárnyon suhanó mítoszok, fülldt, idegzetet vattázó balsamos csend, pacirtszó, tücsökzene, barkaszálás fűzek, gólyahír, kikerics. Eszembe jut, hogy az elmúlt évek líraian szép, megrendítő, drámai jeleneteket is tartalmazó ifjúsági regénye, a *Sortűz egy fekete bivalyért* ilyen egyszerű szavakkal kezdődik: Elmúlt egy bitang rossz nyár, szeretünk volna minél gyorsabban elfelejteni... – A kornak hangja is van, stílusa, mint egy embernek. A hanghordozás őszintétlenségét, időtévésztséit, hamisságait rögtön megérezzük. De a művek kortárs volta elsősorban mégiscsak tartalmi kérdés. Bár a tartalom a forma tartalma, és a fordítottja is igaz.

A kortárs művek akkor is rólunk és nekünk szólnak, ha mese kellékei jelennek meg bennük világunk tárgyi motívumai helyett. *Lehet, hogy a világról a*

legtöbb fontos dolgot az utóbbi évtizedekben a mese mondta el a gyerekeknek. Talán nemcsak nálunk, hanem a nagyvilágban is. Vagy a meseregény. Ezer szállal kötődnek a világunk legfontosabb dolgaihoz. Valahogy a teljes világunkat ábrázolni tudták. Sokszólamúan, többjelentésűen. Régóta hiszem, hogy a Négyszögletű Kerek Erdőnél aligha volt pontosabb képe a félmúltunknak. Néha még ma is a Négyszögletű Kerek Erdőben lakunk. Szert lehet tenni benne belső szabadságra, de bármikor jöhet a kisfejú-nagyfejű Zordonbordon. A másság viszonyosságainak a világirodalomban is kevés olyan beszédes rajza lehet, mint Csukás sárkányának a sorsa. (Vagy: mint Eörsi hatpöttyös katicabogarának esete a hét-pöttyösökkel egy gyerekversben.) Az anderseni mesékben megszólalt olyasmis is, hogy a szerelmet birtoklási vágyunk teheti a leginkább tönkre, pedig Páskándi csak egy Kályháról és a Tűzről mesélt. S mi másról szól a kétbalkezes varázsló, mint elszürkülésünk, elidegenedésünk történeteiről. Pedig csak a mesét keresik egy sivár lakótelepen. Michael Ende Momójában időtolvajok szürkítik a világot. A Végtelen Történetben a konzum világ vágyait hajszoljuk, s közben a semmibe hullunk. Ende utolsó meséiben, a nemrég megjelent *Varázslóiskola*-ban csupa itt és most fontos dolgot akar a lelkünkre kötni. Újra és újra azt, hogy találjunk rá valódi vágyainkra, mert különben olyan, mintha nem is éltünk volna. De ne higgyük, hogy a kortárs mese csak ilyen falrengető, nagy dolgokról mesél. Gianni Rodari azon mulattat, hogy beleestünk a tv-be, és tényleg beleestünk. Békés Pál borzmeséinek egyike az angломániánkat nevelteti ki B.B., az amerikai bűzös borz ürügyén, Lázár *A soványító palacsintában* mindennapi újrakezdett, reménytelen diétáinkon, Börcsök Mária a *Cirmi, az egérben* nevetség különcködő névadásainkon mulat. Kamarás István története pedig mindössze abból kerekedik ki, hogy összetört a csiga háza.

Hadd álljak meg ennél a mesénél! Vadonatúj és sokféle okból kortársunk is. Szemlélet, tematikai motívumok, játékoság, irónia – minden a századvégünket idézi. Az istenképe sem születhetett volna korábban, mint a II. Vatikáni Zsinat. Kundera Istené szaxofonozik, Kamarás Istváné szájharmonikázik. Mégpedig egy sámlin, és a Tengerész, a szívem tengerész-t játssza. Icipicit belefáradt a nagy fényességbe, zengedelembe, jövésmenésbe és dicsőségbe. De gondja van mindenre. A csigára is. Épp akkor tört össze a háza, amikor házasodni készül. Fel van csigázódva. – A Jóisten pályázatot hirdet. El is készül 222 pályamű. Négyet ki is választ közülük a Magasságos Zsúri, név szerint Leonardo da Vinci, Le Corbusier és Makovecz Imre. A díjnyertes művek között van fából faragott, hét kapuval, hét tornyocskával; a másik hegyikristály-palota, harmadik páncélos, csillogó-villogó lovagvár, a negyedik olyasféle, mint a csigaház, csak balról jobbra csavarodik. Végül is ezt az utolsót maga a csiga is meg tudja csinálni, a Jóisten meg biztatja, vigasztalja. Ráfér! Úgy ér véget a történet, hogy a Jóisten fújja a szájharmonikáját, a csiga bemászik a sámlin alá, és azt dűnyöggi magában, hogy munkálkodás és erőlködés és izzadás és türelem és hit. – Nem mindennapi öröm ilyen mesére találni. Nem akármilyenek az üzenetei sem. És ez a sámlis, szájharmonikázó Jóisten inkább kerülhet bensőséges kapcsolatba a mesehallgató gyerekekkel is, mint a fényesség.

Mondhatnák Önök, hogy a Négyszögletű Kerek Erdőt már negyedszázada kitalálta Lázár, hogy Süsü a születési évét tekintve jövőre már nagykorú. Ettől még a kortársaink ezek a mesevilágok. És könnyű megjósolni, hogy beépülnek majd

a tradícióba. Az irodalom egyébként elég kegyetlen világ. 50 év múlva már csak a legjobbak számítanak a másból. Az irodalom tömegsírja mindig irdatlanul nagy. Elég a régi idők könyvszeteit nézegetni, hogy erre rádöbbenjünk.

Kissé halogattam, egyébként fontos dolgok kedvéért, hogy a helyzetkép elemzésébe vágjak, de itt az ideje. Ez a helyzetkép szomorú, de efféle jelzővel nem szoktuk illetni.

2. Vázlatos, szomorkás helyzetkép (Könyvek, kiadók, szerzők és az olvasó)

A helyzet kialakulása mögött világok összeomlása, átalakulása és egy átmeneti korszak húzódik. Amúgy ráadásként éppen a Gutenberg-galaxis is véget ért. S mostanában nemcsak az eredeti magyar gyerekkönyv tűnt el, hanem többé-kevésbé a gyerekolvasó is. Főként a belletrisztikától húzódózik. Tulajdonképpen felnőtt-mintákat követ – az égvilágon mindenben. Ahogy írtam nemrég, a könyvmoly kifejezést magyarázni kell nemsokára.

*Gyerekkönyvek a statisztika tükrében**

évek	művek (db)	példányszámok (millió)
1970	243	4,8
1975	307	11,4
1980	406	17,5
1982	385	20,2**

* *L. Magyarország Művelődési viszonyai: 1960–1982.*

** *A példányszámok fele – 46 % – élő magyar szerző műve!*

Tizenkét év alatt a művek száma megduplázódott, a példányszám négyszerese lett, az olvasók száma látványosan fogyott. Holott akkor még csak két válságát éltük át a XX. századi olvasáskultúránknak. A 30-as években a mozi veszedelmét (így emlegették), a 60-as, 70-es évek fordulóján pedig azt, hogy – Rodari szavával – beleestünk a tv-be. A harmadik válság nyugaton már beköszöntött. A számítógép is családtag. Az olvasás a statisztikák ranglétráin ezzel a nagyon sokadik helyre került. Nálunk 1994-ben még a 6. helyen állt. (L. Education, 1994/2). De nincs még computer az átlag magyar családban.

A statisztikai adatok szerint ezekben az években nem ritka az 50-60 000 példány egy gyerekkönyvből. 1982-ben A Pál utcai fiúkat 100 ezer példányban adták ki. Az ára 18 Ft volt (1960-ban 10 Ft). 1987-ben már csak 8500 példány kell Nemecekékből. A könyv státusa nem változott. Kötelező volt, maradt. (1992-ben az ára fűzve 398 Ft!)

De nézzük meg a 90-es éveket a statisztika tükrében!

1992-ben 466 mű jelent meg 7,5 millió példányban. (*L. Statisztikai tájékoztató – közgyűjtemények, kiadói tevékenységek 92.*)

Láthatóan zuhantak a példányszámok. És mennyi volt ebből az eredeti, első kiadású magyar gyerekkönyv? A 466-ból 33! (A könyvpiac csaknem áttekinthetetlen, de törekedtem a pontosságra.) Részletezném a 33 könyvből álló csomagot. Íme: 28 a gyermekkönyv (7 lapozó belőle!) és 5 az ifjúsági. Jobbára ismeretlenek a szerzők, a fordítók, az illusztrátorok. (Öröm, hogy az illusztrátorok között ráakadunk Kass János, Keresztes Dóra, Deák Ferenc, Sajdik Ferenc, Vida Győző nevére. A fordítók között ott van Tótfalusi István. De azon, hogy Füzessi Zsuzsa az illusztrátor, és az új kiadók nem keresik lámpással a rangos fordítót, ez nem változtat.) – Az 1993-as év alig egy tucat eltérő kiadású könyvvel a mélypont. Szerencsére kiragogy a lista könyvei közül Lázár *Manógyára* Faltisz Alexandra illusztrációival. – 1994-től 20–25 között van az editio princepsként fellelhető magyar gyerekkönyvek száma.

Kik adnak ki gyerekkönyvet?

A 80-as, 90-es évek sok szempontból hasonlítanak területünkön a két világháború közötti időhöz. Rengeteg a gyerekkönyv, ritka a remekmű, mindenki adhat ki gyerekkönyvet, nincs mérce, nincs kritika, átlátni se lehet a helyzetet. A 80-as években megjelenik a Tipegő, a Táltos, a Go-Press, a Gulliver, a Cicero, az Egmont és a többiek. Mára kb. félszáz kiadó ad ki gyerekkönyvet. A Móra Kiadó elvesztette monopóliumát. Ez utóbbit nem sorolhatjuk a bajok közé. De azt már igen, hogy a Mórához hasonlatos mérce nem érvényesül. A verseny pedig nem eléggé tisztességes. Kalózkodás folyik véget nem érő perekkel. Disneyland hódít a gyermekkönyvkiadásban, a Barbie-babák ott vannak a gyerekkönyvekben is. A kiadók közül láthatóan akad 15, amelyek gyerekkönyvkiadásra kíván specializálódni.

Kik a szerzők?

A 80-as években őrsváltás zajlott le a gyermekirodalom házatáján. (Lezajlott egy váltás a 20-as években is: Molnár nem ír már a gyerekeknek, Karinthy is csak fordít, Gárdonyi meghal, Móra regényterveket vált valóra.) Irodalomtörténeti tanulság, hogy az őrsváltást apályos korszak követi.

Mit jelent az őrsváltás? Költők sora ment el a világból, akik gyerekverset is írtak. (Weöres, Zelk, Csanádi Imre, Tamkó Sirató Károly, Szilágyi Domokos, Nemes Nagy Ágnes, Pinczési Judit.) – Az ifjúsági próza Mátyás és Tatay nélkül íródik már. Régóta nem ír a gyerekeknek Szabó Magda. Az ifjúsági regény népes regényírói táborából ritkán látjuk új könyvön Rónaszegi Miklós, Petrovác István, Bogáti Péter, Kántor Zsuzsa, Kertész Erzsébet, Takács Tibor, Padisák Mihály nevét. Nemere István gyerek-sci-fi-it se látjuk a kirakatokban. És közülük is elment már Nagy Katalin, Fehér Tibor.

A regény körül új gárda látszik szerveződni: Annus József, Doór Ágnes, Értay Baráth Kata, Foky István, Gyócsi László, Horváth Péter, Jólesz György, Kovács Lajos, Kósa Csaba, Köves József, Lux Alfréd, Nagy Franciska, Nógrádi Gábor, Sohonyai Edit és mások.

Gyermekirodalmunkban csak a mese- és a gyermektörténet területén van jelen egy nagy triász: Csukás István, Janikovszky Éva, Lázár Ervin. Az editio princeps tőlük is ritka ajándék.

A művekről szólva ez a 80-as, 90-es évek apályos korszak. Ahogy irodalmunk egészében is. Szenzációs valahogy az irodalom belügyei. Még az sem hangos siker, ami az lehetett volna. Békés Pál *Kétkézűs varázslója*, Gion Nándor *Sor-tűz egy fekete bivalyért* c. regénye. Líraian szép könyvként köszönthetjük volna Kósa Csaba *Szélfűvő Garaboncát*. Örülhettünk volna, hogy megszületett a Te rongyos élet gyerekváltozata (Fenákel Judit: *Grófnő a répaföldön*). Hogy olyan bandaregény született, mint Lux Alfrédtól az *Éjszakai dolgozatjavítás*, olyan kamaszregény, mint Kárpáti Kamiltól a *Kísértet, kísértet!*, vagy olyan meseregény, mint Rákoss Pétertől a *Mumusok a padláson*. De ritkák a szenzációk. Az IBBY díjait az elmúlt három esztendőben nem volt kinek adni. Az utolsó díjazott verseskötet Eörsi Istvántól a *Kalap és villamos*. Az utolsó mesekönyv Lázártól a *Manógyár*, s az utolsó regény, pontosabban meseregény: Békés Páltól a *Féltőlény*. (Bocsánatos bűnöm, hogy örömként élem át: a Liszt Ferenc téri gyerek-könyvtárból az utolsó példányt is ellopták. Nem kellene újra kiadni?)

Regény régóta nem akadt a díjazottak listáin. A 70-es évek ifjúsági regényeinek tendenciáit, szociológiai információit még ki tudtam olvasni. A 80-as évek derekáig követni lehetett a regényváltozatok sorsát. Manapság inkább az ifjúsági regény haláláról értekezhetnénk. De higgyünk inkább a feltámadásában!

Lennének feladatai a regénynek. Megíratlanok a történeteink. Nem szól könyv 1956 kis magyar Gavroche-airól. Micsoda téma lenne Mansfeld Péter! Az autókat elkövető kis csavargó, aki egyszercsak hős lesz. Kihívja a halált. Az erdélyi Baráth Zoltán lányregényében (*Réka naplója*) már megelevenedik az 1989-es romániai forradalom! 1956 csak Mezey Katalin *Levelek haza* c. lányregényében tűnik fel néhány képből. És nem zajlottak le azok a bizonyos tabutörések a magyar ifjúsági regényben, amelyeket Nyugat-Európában már maguk mögött tudnak. A kortárs magyar ifjúsági regénnyel bizony bajok vannak.

Ilyenkor, az apályos korszakokban szoktunk fogékonyak lenni a világirodalomra. Megérkeztek Thea Beckmann, R. Dahl, Benno Pludra, K. Paterson, Ch. Nöstlinger, M. Ende, S. Townsend könyvei – és kissé megkésve Pergaud-tól a Gombháború, Tolkien-től A Gyűrűk Ura, A babó. Az irodalmi hatások is érzékelhetőek. (L.: A Gyűrűk Ura – Szentmihályi Szabó Péter: Virágok virága, Townsend: Adrian Mole titkos naplója – Lux Alfréd, Sohonyai Edit könyvei!)

Az is jellemző, hogy az ilyen apályos időszakban az irodalom felfedező útra indul a múltba. Sas Ede: *Rin-Tin-Tinje*, Tamás István *Potyautasokja* elfelejtett, újralfelfedezett könyvek. És sok egyéb is előkerült a múlt kútjából.

3. Kritikus ponton

Vannak jelek, amelyekből némi reményünk támad. Életben maradt a Móra Kiadó. Az Osiris Lázár-életmű sorozatot ad ki. Az Egmontnál Tótfalusi István fordítja a Lindgren-könyveket, s a gyerekkönyvtárak könyvespolcain azon nyomban hült helyüket találjuk. Életben maradt a Kincskereső, habár permanens állapotra lett, hogy válságaiból meg kell mentenünk.

Ritkán, de egy-egy irodalmi folyóiratnak volt az elmúlt években gyermekirodalmi különszáma: Kortárs (1984/2.), Alföld (1988/12.), Új Forrás (1994/7.). 1986–87-ben a Kortársban vita zajlott a gyereksajtóról. Ezeknek az éveknek a szülötte a Fogarassy Miklós szerkesztette *Ki kicsoda a gyermekirodalomban?*. 1990-ben napvilágot lát Hamburgban az *Almanach der ungarischen Kinderkultur*. Az már valóságos csoda, hogy most, a mélypontjaink idején szárba szökken a gyermekirodalom történetével, elméletével, kritikájával való munkálkodás. (L.: Borbély Sándor: *Kik írtak a gyerekeknek?* 1996; Tarbay Ede: *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz*, 1996; Ötven nagyon fontos „gyerekkönyv”, 1996.)

De mindennek ellenére a veszteséglista komoly! Első helyen áll a magyar gyermekirodalom. A válságban határhelyzethez jutottunk. A kérdés mostanában az, hogy megszülethet-e az eredeti magyar gyerekkönyv? Kell-e a rangos fordító, a művész illusztrátor? Lesz-e a születő könyvnek olvasója?

Hamvas Béla szerint a válság igazi átélése megrendülés, a határhelyzet felismerése. A határhelyzet kiritikus pont, amelyen a dolgok átfordíthatóak. A kiritikus ponton akkor sikerülhet túljutni, ha úgy viszonyulunk hozzá, mintha már átéltük volna. Átélt helyzetként a bizonytalanságban elkezdhet nőni a bizalom. A kiritikus pont legmagasabb foka az első lépés lehet a kibontakozásban. Ezt az első lépést a kultúrpolitika is készül megtenni. Az 1998-as év pályázatain a gyermekkultúra és a gyermekirodalom preferált téma.

Államalapításunk 1000. évfordulójára történelmi regénypályázatot hirdetünk, mielőtt végképp kihal a műfaj. (Az utóbbi években mindössze néhány regény született gyerekeknek a történelemtől. Értavy Baráth Kata, Foky István, Gyócsi László regényei. Nógrádi Gábor kamaszai computerrel támasztják fel Kinizsit. Ő mostanában a gyerekek Új Zrinyiászát írta meg, ami élvezetes, szellemes játék a történelemmel.)

Segíthetne a kibontakozásban, ha a kiadók nem tönkretenni, kijátszani akarják egymást, hanem megteremtenék az áru körüli levegőt: reklámot, kritikát, gyerekkönyv klubmozgalmat. Legalább egy olyan folyóirat kellene, mint Bécsben a *Tausend und ein Buch*. S persze elkélne a *Kinderliteraturhaus* magyar mása is. De ebbe félszáz esztendő is beletelik!

Meg kellene nyernünk a *pedagógust!* Mások megnyerték. Amikor Ausztriában 88-ban sztrájkoltak a pedagógusok, az osztrák könyvklub 25 ezer tagot veszített. – Dehát esély kellene arra, hogy megnyerjük őket. Árva ország vagyunk itt Európában abban, hogy nálunk csak az óvodapedagógus és a tanító tanul gyermekirodalmat. A tanárképző főiskolákon pusztán fakultatív tárgy vagy egy-két előadás. Ott, ahol Petőfi és Weöres gyerekverset írtak, Babits és Lázár Ervin mesét! A tantárgy az egységes tanárképzés programjában sem szerepel, holott a nyolc osztályos gimnáziumba 10–14 éves kamaszok is járnak. Reméljük, mégiscsak megérintünk változásokat ez ügyben. Az a korszerű *tankönyv*, amelyet az Osiris Kiadónál írnak (*Bevezetés a gyermekirodalomba*), az egységes tanárképzésre is számít. Ha belegondolok, lehet, hogy az első lépések egyikét úgy tesszük meg a kibontakozás felé, hogy mostanában igazán megélenkült a gyermekirodalommal való tudományos igényű foglalatosság. Borbély Sándor, Tarbay Ede munkáit megemlegettem. *A gyerekkönyvek titkos kertje* címmel könyvet írok magam is.

Próbáltam számbavenni a remény apró jeleit. De arra, hogy mi a helyzet a kortárs magyar gyermek- és ifjúsági irodalomban, az őszinte válaszom csak ennyi: kritikus ponthoz érkeztünk. Próbáljuk átfordítani ezt a határhelyzetet addig, amíg van olvasónk!

Komáromi Gabriella

A menedzseléstől a finanszírozásig

Téglási Ágnes: Változások menedzselése

Semmi sem örök, csak a változás, mégis más éveket élnek meg napjainkban – főként Európának ezen a táján – szervezetek, vezetők és egyének, mint negyven-ötven éve. E gyors változásokban segíti az eligazodást Téglási Ágnes épp a legjobbkor megjelent szakirodalmi szemléje.

Két nagyobb egységre osztott kötetének első része a változás-változtatás definícióját adja, és a változások típusait mutatja fel. Ez utóbbi különösen szemléletes, és elegendő alapot nyújt a szervezetek közelebbi megismeréséhez, sajátos vonásaik megértéséhez. A második rész kimondottan szakmánkkal foglalkozik oly módon, hogy a társadalmi, gazdasági, technikai és technológiai tényezőket is számba veszi, vizsgálja.

A könyvtári szervezet, a belső élet folyamataiból azokat emeli ki, amelyek a leggyakrabban kerülnek, kerülhetnek válságba: a szervezet maga, a gyűjtemény, a munkafolyamatok, a könyvtár épülete és a szolgáltatások. Foglalkozik az információtechnikával s annak a szervezetre gyakorolt hatásával is.

A menedzsment mint a krízis ésszerű megszüntetője, megoldója s még inkább vezénylője fontos szerephez jut innovatív magatartásával, gondolkodásával és döntéseivel. Erről is szól a szerző, s az emberi erőforrásokkal és más javakkal való gazdálkodás kapcsán részletesen kifejti véleményét, de teljes modellt is felvázol. A szervezeti kultúra, a menedzsment személyes részvétele és felelősségvállalása, a külső kapcsolatok fontossága kellő hangsúllyal szerepel a tanulmányban. Az ábrák, diagramok szorosan simulnak a szöveghez, elősegítik a megértést, a módszerek megismerését. Hatvanhat tételes irodalomjegyzékének javát megtaláljuk a szemletanulmányban, főként az angolszáz irodalom imponálóan friss. – Nem nehéz megjósolni, hogy a kötet rövidesen kötelező olvasmány lesz a könyvtárosképzésben.

*

Alföldiné Dán Gabriella: Könyvtárfinanszírozás és -működés

Megoldás-e a nonprofit?

Alföldiné Dán Gabriella szakirodalmi szemléje javarészt hazai tanulmányokon alapszik. Már ez a tény is azt mutatja, hogy a magyar szakirodalom is bőségesen foglalkozik finanszírozási kérdésekkel, illetőleg a nonprofit elméletével.

A szemletanulmány első része a nonprofit szektor jellemzőit vázolja fel, és megismerteti olvasóját a definíció körüli vitákkal is. Ez utóbbi segíti, kimondottan rávezeti a témával foglalkozót a nonprofit tevékenység lényegének a megértésére. Ennek kapcsán elemzi a közjószág és a közhasznúság fogalmait, az emberítőke elmélet lényegét. Szól a finanszírozás módszereiről. Mindezek után tér rá a könyvtári alkalmazás lehetőségeire, hiszen a kitűzött célhoz annak a kérdésnek a megválaszolása visz közelebb, mely szerint „segíthet-e a könyvtári rendszer finanszírozásában, működtetésében a nonprofit forma?”

A finanszírozási dilemmákról, a könyvtári vállalkozások lehetőségéről és szerepéről egymásnak sokszor ellentmondó s ezért véleményütköztető, elgondolkodtató képet kapunk.

Külön szól a szakképzés kérdéseiről, annak megkerülhetetlenségéről, s csak remélhetjük, hogy törvényalkotóink mindezeket figyelembe vették, hiszen nem csupán a kulturális alapellátásról szóló törvény – és benne a nyilvános könyvtári rendszer kritériumai –, hanem a nonprofit szféra szabályozása is most történik.

A kötet utolsó fejezete a társadalmi változások hozta új jövedelemtulajdonosok megjelenéséről, a piacgazdaság építésének nehézségeiről, a könyvtárat használók szokásainak változásairól, az információközvetítés állami feladatairól szól. 103 tételes irodalomjegyzéke a hazai szakirodalmon is túlmutat, minden érdeklődőt elkalauzol a szemle határain túli részletekhez.

Összefogott, az elmélet és gyakorlat között jó arányokat tartó munka, a kétélyeket sem hallgatja el, ezzel a hazai vitákat is bemutatja, sokoldalúságával indítást tartalmaz a témával való ismerkedéshez, majd az ebben való elmélyüléshez.

Győri Erzsébet

(A kiadványok megrendelhetők: Országos Széchényi Könyvtár, Kiadványtár. 1827 Budapest, Budavári Palota F épület. Fax: 202-0804)

Bódva-völgyi könyv- és könyvtártörténeti gyűjtemény Edelény-Borsodon

1997. november 18-án új helyén: a régi borsodi református iskola épületében, a Borsodi út 172 alatt nyitották meg a Ragályi Tamás fiókkönyvtárat.

A fiókkönyvtárral egy teremben nyert elhelyezést a Bódva-völgyi Könyv- és Könyvtártörténeti Gyűjtemény, mely korábban Trízszben, majd Egerszögön működött. Második éve raktárban őriztük, és most a Borsodi Református Egyházközség és a Cserháti Településszövetség támogató segítségével kapta meg új helyét Edelény-Borsodon. A gyűjtemény alapítója Slezsák Imre, volt könyvtárigazgató így írt róla egy cikkében:

„Úgy gondoltuk, – hogy miként a különböző korok műemlék könyvtárai őrzik egy-egy korszak könyv- és könyvtári emlékeit, ugyanúgy meg kellene őrizni a kistelepülések könyvtári emlékeit is. Mert – mint ahogy a nagy könyvtárak megtették a maguk szolgálatát a művelődés érdekében – a kis falvak könyvtárai is nagyon fontos feladatot láttak el. E gondolatok jegyében gyűjtöttük össze a környék kis könyvtárainak emlékeit. A vonzaskörzet könyvtáraiból sok megőrzésre érdemes tárgyat, dokumentumot sikerült összegyűjteni.”

A legrégebbi közöttük egy kisebb és nagyobb könyvszekrény, amelyet még a múlt század végén a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa helyezett ki Ragályba és Rakacára. Ez akkoriban a benne lévő néhány polcnyi könyvvel jelentős gyűjteménynek számított. Van egy példány a II. világháború után a falvakba telepített vándorkönyvtári ládák közül is. És van egy olyan könyvszekrény is, melyet az 1949-ben megalakult körzeti könyvtárak juttattak ki a falvakba. Több bútordarab képviseli az 1952 után megszervezett járási könyvtárak típusberendezését is. Az Edelényi Járási Könyvtár korabeli bútorából látható ott kétméteres raktári és olvasótermi könyvvállvány, íróasztal, olvasóasztal, kiállítótárló, vitrin, támlás karosszékek, olvasólámpák. Maximálampás diavetítógép tárja elénk a háború utáni falusi ismeretterjesztés technikai színvonalát.

Most a borsodi fiókkönyvtárba látogatók egyben a múzeum látogatói is lesznek. Bízunk benne, hogy nyári időszakban turisták is betévednek a gyűjtemény megtekintésére.

Az Országos Széchényi Könyvtár könyvaukciója

A könyvaukciók a könyv körüli, sokszor színes és kuriózumokkal teli világ szerves tartozékai a XVIII. század óta. A könyvtörténet számon tartja a dúsgazdag bibliofilek legendás licitálásait és a gyakran fantasztikus áron elkelt köteteket. Az árverések – általánosan elfogadott vélekedés szerint – a régi könyv legfontosabb értékmérői, az antikvár forgalom szabályozói. Hosszabb távon kétségtelenül igaz lehet ez, bár a szubjektív tényezőket és az aukciók sajátos lélektanát soha nem lehet teljesen mellőzni az árak alakulásakor. A „kótyavetyék” – hogy a *Bod Péter* Önéletírásában használt ódon ízű, de ide illő kifejezését használjuk – a könyvtárak számára sem elhanyagolható szerzeményezési források, még akkor sem, ha tudjuk, hogy egy kötött – és mindig szűkös – költségvetéssel rendelkező közgyűjtemény anyagi lehetőségei gyakran össze sem hasonlíthatók egy szenvedélyes és kellően vagyonos gyűjtőével vagy kereskedővel. Jól példázza ezt az első hazai nyomtatvány, a Hess-féle *Chronica Hungarorum* 1990-ben árverésen felbukkanó újabb, tizedik példányának sorsa: a müncheni *Bayerische Staatsbibliothek* 35,000, az Országos Széchényi Könyvtár 60,000 márkánál „szállt ki” a licitból, hogy végül is egy londoni és egy New York-i cég között dőljön el a könyv tulajdona – az utóbbi javára, 420,000 márkáért.

A közgyűjtemények azonban néha nem vásárlóként, hanem eladóként érdekeltek az árveréseken. Magyarországon például az *Egyetemi Könyvtár* az 1780-as, 1790-es években több aukción értékesítette diplomáit, az Országos Széchényi Könyvtár a két világháború között többpéldányainak egy részét bocsatotta kalapács alá. Hosszú évtizedek után 1996-ban a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* rendezett könyvaukciót, mintegy 70 tétel lexikon, enciklopédia cserélt gazdát ilyen módon. E sorba illeszkedik az Országos Széchényi Könyvtár 1997. november 8-án megtartott könyvárverése.

Fölöslegesnek tűnhet, de talán még sem árt leszögezni: roppant gondos előválogatás, többszörös ellenőrzés után gyűlt össze az árverésre kerülő 205 tétel – nem a törzsállományból, hanem a *Főlépélmény Központ*ból. Az évtizedek alatt felhalmozódott könyvanyagból különböző módon eddig is adtak el a Központ munkatársai. A hosszú ideje követett gyakorlat új formáját jelenti tehát az aukció, és nem azt, amit egy teljesen „civil” – nem könyvtáros – ismerősöm vélt a hír hallatára: az OSZK megkezdte a könyvtár privatizálását. Az árverés célja – *Poprády Géza* főigazgató szavai szerint – az, hogy a bevétel segítse elő a hungarikumok beszerzését, az állomány fejlesztését.

Az árverés napján szép számú érdeklődő gyűlt össze nemzeti könyvtárunk tanácstermében. A jelek szerint jól sikerült az aukció előzetes propagálása; kétségtelenül hozzájárult ehhez az ízléses és minden szempontból kifogástalan aukciós katalógus. Az utóbbi években szinte minden héten sor kerül valahol könyv-

árverésre, nem állítom, hogy mindegyik jegyzékét ismerem, de az általam látottak közül tartalmi megbízhatóságát és esztétikai értékét tekintve kiemelkedik a *Mészáros Ildikó* szerkesztésében és *Hoványi János* ellenőrzésében az OSZK Nyomdaüzemében készült kiadvány. A bordázott papírra nyomott, számos illusztráció hasonmását tartalmazó katalógus méltán sorakozik *Borda Lajos* antikvárius már-már legendás jegyzékei mellé.

A 205 tétel a Fölőspéldány Központ állományából származott, így a könyvek tartalmilag és formailag heterogén összetételűek. XVII. századi nyomtatványok mellett a második világháború után megjelentek, itthoniak és külföldön kiadottak, képzőművészeti tárgyúaktól a történelmen és a memoárokon át a szabadkőműves kiadványokig terjed a könyvek köre. Akad a katalógusban metszetes kötet és igénytelen kiállítású vékony füzet – a sokféleségben a közös vonás a ritkaság volt. A szerényebb anyagi lehetőségekkel rendelkező éppúgy találhatott kedvére valót, mint a tehetősebb.

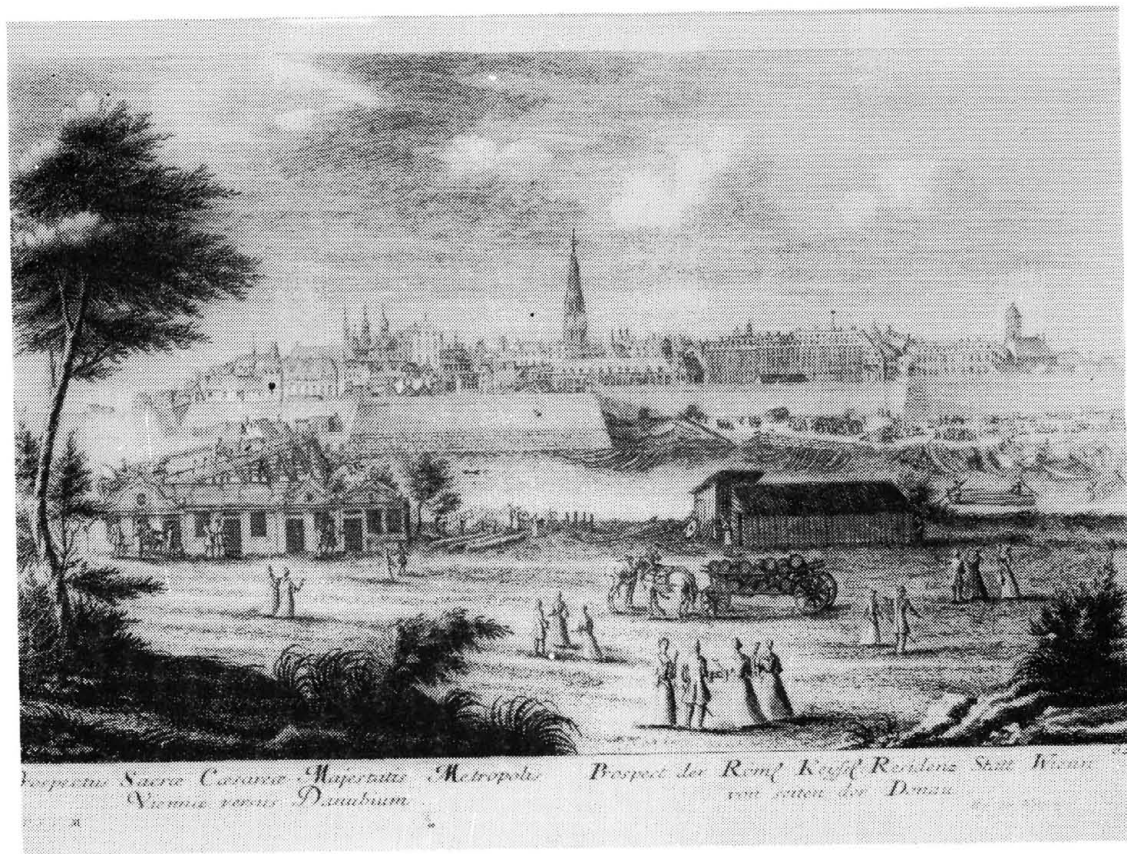
Az aukciók sikerét két tényezőről lehet lemérni. Az egyik az el nem kelt kiadványok száma, a másik a kikiáltási és a tényleges ár különbségének szorzószáma. Mindkét mutatót figyelembe véve az OSZK árverését sikeresnek minősíthetjük. A 205 tétel hiánytalanul elkelt, a szorzószám pedig mintegy 3,5, vagyis a kikiáltási ár több mint háromszorosáért keltek el a könyvek. Hogy a hazai antikvár piac árainak standardizálásához mennyire járult hozzá az árverés, az persze más kérdés.

A szubjektív elemek, a gyűjtői szokások és az aukciók lélektana itt is szerepet kaptak. A kikiáltási árak – amennyire meg tudom ítélni – a hazai piaci viszonyokból indultak ki, reálisak voltak és olyanok, hogy a vevők „kedvet kapjanak” a licitre. Az induló ár meghatározása a legnehezebb feladat egy árverésen, és ezt a Fölőspéldány Központ munkatársai – külső szakértő bevonásával – jól oldották meg. A többi, vagyis az elért ár már a vevőkön, sokszor pillanatnyi szeszélyükön múlik. A 6. tétel – *Almássy László: Rommel seregénél Libyában*. Bp. 1943, Stádium – kikiáltási ára 1000 Ft volt, 27,000 Ft-ért cserélt gazdát. Nyilván irreális összegért: még akkor sem értékelhető racionálisan ez a licit, ha tudjuk, hogy részben e kötet felhasználásával készült az utóbbi évek legnagyobb filmsikere, *Az angol beteg*. A kikiáltási ár – 400 Ft – harmincszorosáért ütötte le az aukciót nagy szakmai rutinnal és kellő higgadsággal vezető *Walloschek Miklós* a 114. tételt, a *Magyarország fürdőinek, üdülőhelyeinek és ásványvizeinek ismertetője rövid fürdőtani útmutatással és Magyarország fürdőtérképével* című 1942-es kiadványt. *Wosinszky Mór* 1904-es akadémiai székfoglaló értekezése 800 Ft-ról indult, és 20,000 Ft-ért szerezte meg új tulajdonosa. Lehetne még szép számmal sorolni a példákat, de e néhány kiragadott is jelzi talán, hogy nem ritkán irracionális elemek is megjelentek az árverésen. Ugyanakkor *Sebastian Münster* 1628-as, Baselen kiadott, tudomány- és könyvtörténeti szempontból egyaránt kiemelkedő *Cosmographiájának* – igaz, némileg hiányos – példánya 250,000-ról indulva mindössze 260,000 Ft-ért kelt el. Persze e kötetnél már a kikiáltási ár is magas volt. Az árverés abszolút rekordere egyébként egy 1750-es augsburgi kiadású metszetes munka volt, a *Theatrum Danubii...* árát 530,000 Ft-ra verték fel a licitálók a százazres induló árról.

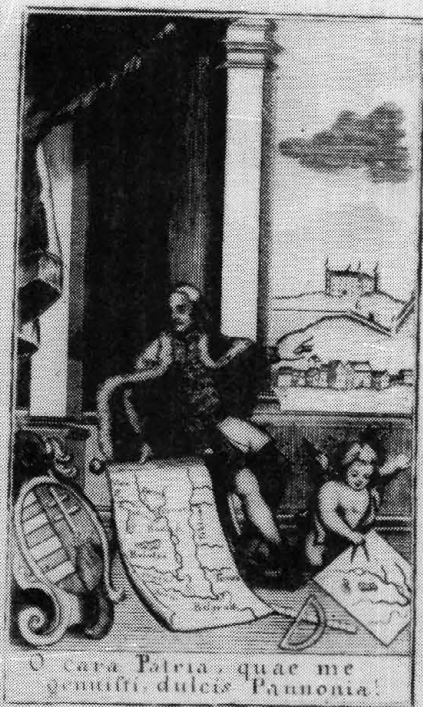
Kik voltak a vásárlók? Az információk szerint közgyűjtemények is vásároltak, többségükben azonban magánszemélyek. Nem az az érdekes persze, hogy

X vagy Y tulajdonába került-e ez vagy az a kötet, hanem az, hogy kialakul-e újra Magyarországon az a könyvet gyűjtő, művelt bibliofil réteg, amely egyszer már volt hazánkban, de az 1945 utáni években, évtizedekben megsemmisült. A régi könyv – vagy tágabban a műtárgy – gyűjtése több tényezőre vezethető vissza. Oka lehet belső lelki igény, szükséglet – alighanem a gyűjtésnek ez a legértékesebb motívuma, ez hozta létre a XVIII. és XIX. században azokat a nagy könyvtárakat, amelyek részben közgyűjteménybe kerülve a mai napig fennmaradtak. Új Széchényi Ferencek vagy Apponyi Sándorok persze aligha születnek – a könyvkínálat összetétele is gyökeresen átalakult, az igazi ritkaságok közül egyre kevesebb van magánkézben –, de remélhetőleg egyre többen lesznek, akik nem befektetésként vagy divatból hoznak létre értékes magánkönyvtárat. Egyébként e két utóbbi indok sem megvetendő akkor, amikor a könyv és az általa szimbolizált életforma és kultúra helyett a társadalom többségének gyökeresen más az értékrendje. Ha a sokak számára élet- és viselkedési mintát jelentő gazdasági elit közül egyre többen gyűjtenének könyvet, egyáltalán a bibliofília olyan társasági szokássá, divattá válna, amelyet „illik” utánozni, akkor hosszabb távon ennek a közgondolkodásban is jótékony hatása lenne. Az angol kastélyparkok pázsítja azért olyan üde zöld – mondják –, mert évszázadok óta ápolják, nyírják. De egyszer elkezdték ott is. A könyvárverések – és köztük az OSZK sikeres aukciója – egy élet- és értékrend tartozékai (lehetnek). Jó lenne, ha folytatódna. Az árverések is, de főleg azok a polgári értékek, hagyományok, amelyek közé tartoznak.

Pogány György

Theatrum Danubii...

COMPENDIVM
HVNGARIAE
GEOGRAPHICVM,

AD EXEMPLAR

NOTITIAE HVNGARIAE NOVAE
HISTORICO-GEOGRAPHICAE,

MATTHIAE BEL,

IN PARTES IV.

VT POTEST,

HVNGARIAM, CIS-DANUBIANAM,
TRANS-DANUBIANAM, CIS-TIBISCANAM
TRANS-TIBISCANAM, ET COMITATVS,
DIVISVM

EDITIO TERTIA AVCTIOR ET CORRECTIOR.

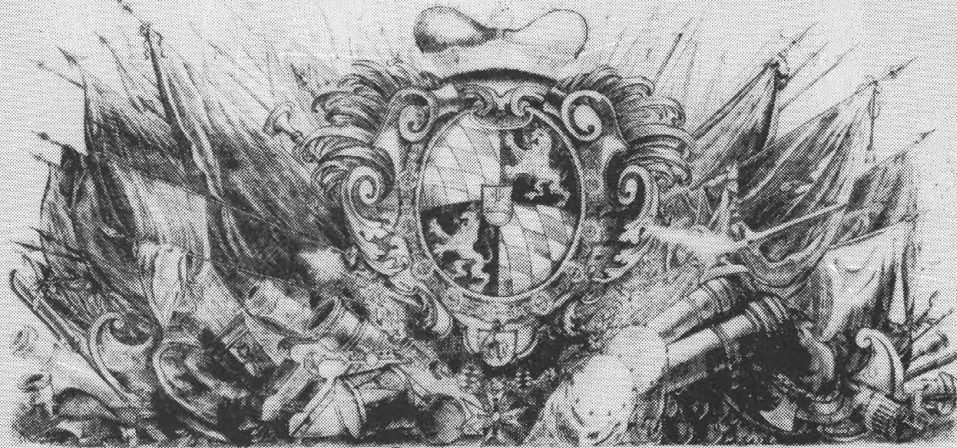
POSONII ET CASSOVIAE,

SYMPTEIBVS IOANNIS MICHAELIS LANDERER,
TYPOGRAPHI ET BIBLIOPOLAE.

1 7 7 7.

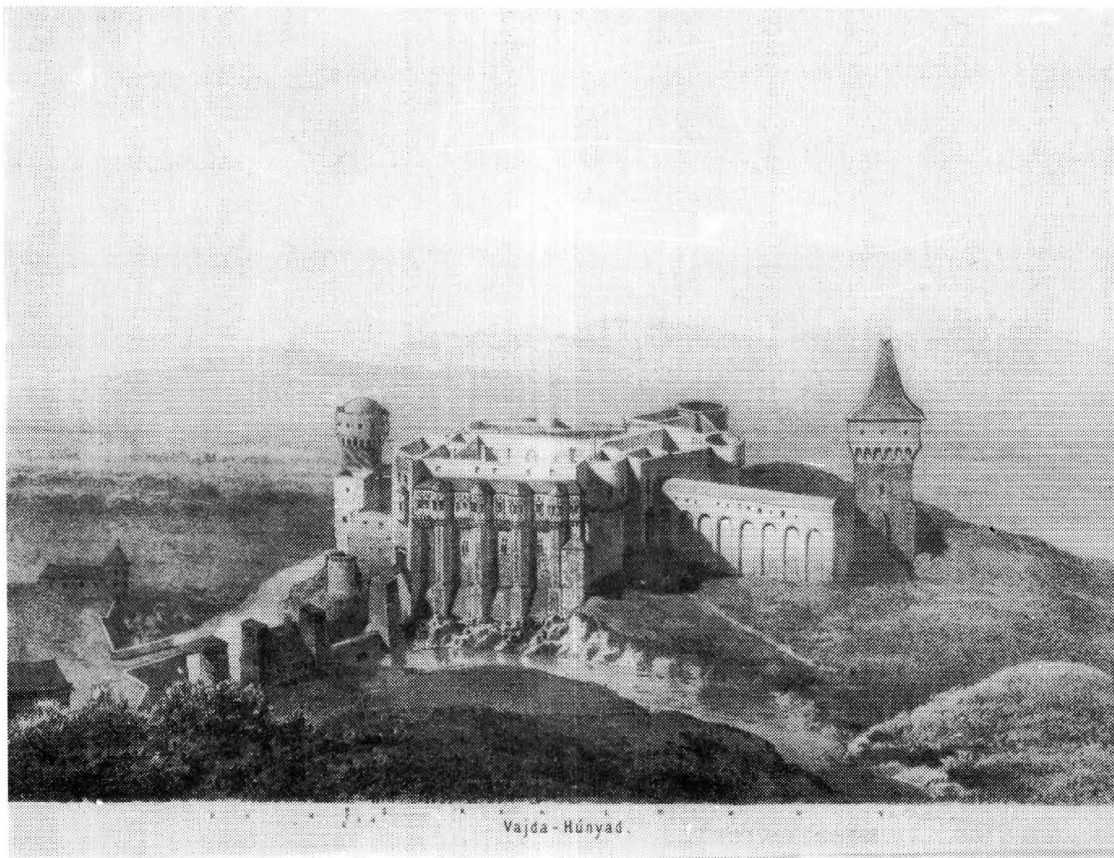
Bél Mátyás: Compendium Hungariae geographicum...

COMPENDIUM ARTILLERIAE,

Ober:
Neu- und wohlgegründete Chur-Bayerische
Büchsen = Weisterey = Schule.

Compendium Artilleriae...

Vajda-Hunyad.

Arányi Lajos: Vajda-Hunyad vára

Internet a könyvtárban – könyvtár az Interneten

A könyvtárak és könyvtárosok változó szerepe

A 20. század vége felé egyre sűrűbben emlegetik az információs társadalmat. Az egyre erőteljesebbé váló elektronizáció révén a hagyományos információ-típusok – a szöveg, a kép és a hang is – számítógéppel feldolgozhatóvá válnak. Ez a folyamat komoly kihívást jelent a könyvtárak évezredes intézményei számára. Hagyományosan konzervatív intézményeinknek, de magának a könyvtáros szakmának is újra kell gondolnia szerepét, feladatait és helyét ebben a gyorsan változó informatizált világban.

Számítógép a könyvtárban

A kezdetben, amely a hetvenes, nyolcvanas éveket jelentette, a számítástechnika „szelíd” szolgálóként, a hagyományos munkák segítőjeként jelent csak meg a könyvtárakban is. A különböző adatfeldolgozásokban, a katalógusok készítésében az írógépet felváltotta a számítógép. A számítógépen készített és így kinyomtatott katalóguscéduláktól már csak egy lépés volt, hogy az elektronikus katalóguscédulákat adatbázisba, elektronikus katalógusokba szervezzék, amelyek a hagyományos cédulakatalógusokhoz képest sokkal hatékonyabb és gyorsabb információ-visszakeresést biztosítottak. Ma már jó néhány hazai könyvtárban hiába keresnénk az elmúlt év gyarapításait a cédulakatalógusokban, a tájékoztató könyvtárosok már udvariasan a nyilvános terminálokhoz vezetik a tapasztalatlan olvasót. A hazai könyvtárautomatizálás igazi hulláma a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején indult meg. A katalógusok mellett megjelent a számítógép a bibliográfiák készítésénél is. A nyomtatott bibliográfiákat, indexelő folyóiratokat egyre inkább számítógépes szakadatbázisok váltották fel. Magyarországon még a kisebb könyvtárakba is eljuthat már CD-ROM-on például a jól ismert Magyar Nemzeti Bibliográfia vagy a magyar sajtóadatbázis, a PRESSDOK.

A bibliográfiai adatbázisok mellett azonban az elektronikus hordozókon már olyan teljes szöveges adatbázisok is megjelentek, mint a Népszabadság és a Magyar Hírlap sajtó CD-k, a Biblia elektronikus változata vagy az idén tavasszal megjelent Verstár, amely 17 klasszikus magyar költő összes versét tartalmazza.

Internet a könyvtárban

A számítógéppel segített könyvtári munka és az elektronizált információs források után azonban az igazi „nagy durranást” a 90-es évek elején tömegesen

elterjedő Internet jelentette. Magyarországon a hálózati kultúra már az Internet megjelenése előtt sem volt ismeretlen. Az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Programnak (IIF, majd 1996-tól NIIF) köszönhetően a hazai közgyűjteményi szféra már 1989-től megismerkedhetett az ELLA országos elektronikus levelező rendszerrel, egyre több hazai és külföldi számítógépes katalógus és szakadatbázis vált távolról, online is elérhetővé az akkor elterjedt X.25-ös hálózaton. Az 1991-ben megjelent Internet ehhez képest már csak eszközökben jelentett újat.

Az egymással összekötött számítógépek világhálózata, az Internet, igazán a 90-es évek elején indult hódító útjára, noha a technológiát még a hatvanas években fejlesztették ki az amerikai Védelmi Minisztérium megbízásából (ARPANET). A 90-es évek elejére az Internet és szolgáltatásai egyre ismertebbé váltak az ún. akadémiai világban, amely az akadémiai kutatóintézeteken és a felsőoktatáson kívül a közgyűjteményi szférát is jelentette.

Az Internet és az elektronizáció ígéretes fejlődésével egyidőben azonban kedvezőtlen jelenségek is kezdtek mutatkozni, amelyek negatívan hatottak a könyvtárakra. A folyóiratok számának dinamikus növekedésével együtt, sajnos, ugyancsak dinamikusan nőtt azok előfizetési díja is. Nemkülönböztetve növekedett a könyvek, egyéb monográfiák ára. Ugyanakkor, ezzel egyidőben – és nemcsak hazai könyvtáraknál – stagnált vagy csökkent a könyvtárak költségvetése. Ha ehhez a tendenciához még hozzátesszük a Magyarországon a rendszerváltás után erőteljesen növekvő inflációt és a forint most már rendszeres leértékelését, akkor ebből az következik, hogy a könyvtárak egyre nehezebben tudtak megfelelni az állománygyarapítási céljaiknak, elképzeléseiknek is. Azt már csak mellékesen jegyzem meg, hogy ugyancsak egészségtelenül hatott a könyvtárak pénztárcájára az informatikai beruházások növekvő aránya és az elektronikus információhordozók, a CD-ROM adatbázisok és kiadványok megjelenése.

A fentiekből az következik, hogy a könyvtárak egyre kevésbé tudnak megfelelni a hagyományos állománygyarapítási célkitűzéseiknek, az erőforrás-megosztás nemcsak mind jobban lehetővé vált az új technikák segítségével, de egyre inkább kényszer is. Szinte közhely már, de a hazai könyvtáros köztudatban mégsem eléggé elfogadott kijelentés, hogy a megőrző, archiváló könyvtárnak egyre inkább át kell alakulnia közvetítő, szolgáltató könyvtárrá. Ehhez az Internet és az informatika igen hatékony segítséget tud nyújtani.

A számítógépes katalógusok egyre nagyobb számban elérhetővé váltak és válnak az Interneten. Magyarországon is az online katalógusok, az ún. OPAC-ok száma meghaladja a 40-et. Ezek között a Nemzeti Könyvtár online katalógusán kívül a nagy egyetemi könyvtárak (pl. BKE, BME, ELTE, JATE, KLTE, Miskolci Egyetem), jónéhány szakkönyvtár (pl. OMGK, OMIKK, OPKM), de már megyei könyvtárak OPAC-jai is megtalálhatók. Az online katalógusok segítségével megtakaríthatók az egyre drágább utazási költségek, és már a legtávolabbi kisvárosból is lekérdezhetőek a messzi könyvtárak katalógusai, előzetesen tájékozódni lehet az állományban, könnyebben meg lehet találni egy-egy könyv lelőhelyét. Idén áprilisban indult meg üzemszerűen egy olyan világszínvonalú hazai szolgáltatás, amelynek segítségével az Internet felhasználók egy kereső űrlap kitöltésével egyszerre kereshetnek 9 nagy könyvtár online kataló-

gusában. A Közelkat-nak nevezett rendszert az IIF projektje indította és a budapesti egyetemek TEMPUS projektje fejlesztette végleges formára. A tervek között szerepel és az online katalógusok fontos velejárója lenne egy elektronikus könyvtárközi rendszer kidolgozása is. Ezen a téren azonban még komoly lemaradásaink vannak.

Az online katalógusok mellett a könyvtári munkát segítik a kiadói adatbázisok. A kiadók és könyvterjesztők nálunk is kezdik felismerni az Internet jelentőségét munkájukban, ezért a számtalan nagy külföldi kiadói katalógus mellett (Springer, Elsevier, Blackwells), már néhány hazai kiadó is megtalálható a hálózaton (pl. AULA, BME). Ugyancsak nagy segítséget nyújthat a beszerző könyvtárosoknak a Tipotext Kft INDEX adatbázisa, amely egyrészt a hazai forgalomban lévő könyvek, másrészt a könyvkiadók és könyvterjesztők jól kereshető adatbázisát tartalmazza.

A könyvkatalógusok mellett szép számmal találhatunk már a hálózaton folyóiratcikkeket is tartalmazó bibliográfiai szakadatbázisokat. Mivel Magyarországon nem igazán alakult ki ilyen adatbázisokat előállító információs ipar, ezért ezt a tevékenységet a bibliográfia-készítés tapasztalatait felhasználó könyvtárak vállalták magukra. Nem régóta vált így lekérdezhetővé például az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) közismert pedagógiai adatbázisa, de találhatunk hazai szakadatbázist a közgazdaságtudomány vagy a mezőgazdaság területén is.

A külföldi folyóiratokkal már sajnos egy kissé más a helyzet. Egyrészt az ezekben megjelent különböző szakirodalom profi CD-ROM vagy online adatbázisokban érhető el. Másrészt viszont ezek már legtöbb esetben borsos áron beszerezhető, előfizethető információs termékek. Kisebb arányú felhasználás esetén inkább az ezen adatbázisokat előfizető nagy könyvtárak információs szolgáltatóihoz érdemes fordulni.

A folyóiratok előfizetési költségeinek növekedése egy új típusú információs eszközt is életre hívott, a tartalomjegyzék adatbázisokat. Ezekben a szolgáltatásokban, amelyeket részint maguk a nagy folyóirat-kiadók, részint könyvtárak készítenek, komolyabb bibliográfiai feltárás igénye nélkül a folyóiratok teljes tartalomjegyzéke található és kereshető. Az előző esetben az is gyakran előfordul, hogy adott folyóirat tartalomjegyzéke már annak megjelenése előtt is nyilvánosságra kerül ezekben az adatbázisokban. Az ilyen külföldi szolgáltatások esetén azonban gyakran felmerülő probléma az eredeti dokumentum beszerzése. Magyarországon a BME-n egy nemzetközi cég által – SWETS – telepítettek egy adatbázist, és az ebben megtalált folyóiratcikk beszerzését a cég magára vállalta. A meglehetősen borsos egységár azonban jelentősen csökkenthető. Ti. a hazai fejlesztők integrálták a szolgáltatásba az OSZK Nemzetközi Periodika adatbázisát, amely a magyar könyvtárakban található külföldi folyóiratok leltérek adatbázisa. Amennyiben az adott külföldi folyóirat megtalálható valamelyik hazai könyvtárban, abból a kért folyóiratcikk lényegesen olcsóbban és esetleg gyorsabban beszerezhető. Sajnos, hasonló, jól kiépített hazai tartalomjegyzék szolgáltatásról nincs tudomásom. Jó példaként említhető viszont, hogy a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtáraiban már 3 éve építenek egy hasonló kísérleti szolgáltatást a magyar közgazdasági irodalom legfontosabb folyóirataiból.

Elektronikus publikálás, elektronikus könyvtárak

Az Internet azonban más, a könyvtárak, könyvtárosok életét jobban felkavaró újdonsággal is szolgált, mint az elektronikus, távolról lekérdezhető könyvtári katalógusok és bibliográfiai szakadatbázisok. Mindkét tájékoztató, információforrás jellemzője, hogy nyomtatott dokumentumokról tudósít, csak másodlagos információkat tartalmaz, amely az eredeti dokumentum nélkül az esetek többségében nem elégíti ki az olvasó információs igényét. Márpedig például egy tengerentúli könyvtári katalógusban talált, akár a legérdekesítőbb könyvről szóló elektronikus rekord is inkább csak bosszantja az olvasót, ha édeskevés reménye van az eredeti könyv megszerzésére. Ezzel szemben az Internet már nemcsak másodlagos információkat, hanem elektronikus formában meglévő teljes dokumentumokat is tartalmaz, sőt egyre inkább ez a jellemző erre a virtuális világra.

A külföldi szakirodalomban már nem ismeretlen az „elektronikus publikálás” fogalma, amellyel Magyarországon még csak most ismerkedünk. Ezen nemcsak a CD-ROM-on megjelent esetleg teljes szöveges dokumentumokat értjük (pl. az első ilyen hazai CD kiadvány történetesen éppen a Biblia volt), hanem a hálózaton megtalálható és az esetek egy részében csak itt megjelenő, teljes terjedelmében meglévő szöveges, képi, esetleg hangzó anyagokat is. A nyomtatott kiadás költségeinek minden határon túli emelkedése egyre több szakirodalmi vagy szépirodalmi művet akadályoz meg abban, hogy egyáltalán papíron megjelenhessen, vagy ha mégis, akkor a szükségesnél csak jóval kisebb példányszámokban. Ezeknek a műveknek, amelyeket elsődleges elektronikus dokumentumoknak nevezhetünk, kizárólagos lelőhelye a hálózaton található valamelyik számítógép merevlemeze. Persze egyre nagyobb arányban találhatóak meg hasonló elektronikus formában a korábban már hagyományos formában megjelent művek is, legyen szó akár az aznapi sajtóról vagy éppen egy antik filozófus teljes könyvéről.

A könyvtárak, könyvtárosok megújult feladata azonban ott kezdődik, hogy ezeket az elektronikus dokumentumokat is illik valamilyen formában összegyűjteni, feldolgozni, különben elvesznek a hálózat egyre jobban növekvő elektronikus dzsungelében. Erre a kihívásra válaszul jöttek létre az ún. elektronikus könyvtárak. Angol nyelven a klasszikus szépirodalom egyre nagyobb hányada teljes szöveggel megtalálható már távoli számítógépeken, Arisztotelésztől, Szophoklészstől kezdve Shakespeare-en át Sir Conan Doyle-ig. Az elektronikus kiadás még meglehetősen tisztázatlan jogi körülmények között található, ezért ezek a könyvtárak, amelyek szigorú szerzői jogi szempontból kiadóknak is tekinthetők, meglehetősen óvatosan bánhatnak csak a friss, mai irodalommal.

A külföldi példák nyomán Magyarországon már 1994-ben elkezdődött egy Magyar Elektronikus Könyvtár kialakítása. A lényegében társadalmi szerveződésű kezdeményezés alap gondolata az volt, hogy összegyűjtse és a hálózaton rendszerezetten szolgáltatssa azokat az elektronikus dokumentumokat, amelyeket általában a könyvtárak gyűjteni szoktak, és amelyeknek terjesztése nem tilos. A kezdeményezés a mai napig önkéntes, és lelkes segítők, könyvtárosok, informatikusok, egyetemi hallgatók, oktatók és mások munkája révén épül és szépül. A több, mint 1500 elektronikus dokumentumban nemcsak a klasszikus magyar

költők teljes versgyűjteménye, a közoktatásban előírt és ajánlott elbeszélések és teljes regények, hanem szakkikkek, tanulmányok, szakkönyvek is találhatóak. Örvendetes, hogy néhány kiadó is (többek között az Interpopulart, az Arcanum, a Széphalom), felismerve egy elektronikus könyvtár jelentőségét, kész kiadói példányokkal támogatja a MEK gyűjteményét.

A MEK „melléktevékenységként” bizonyos regisztrációs feladatokat is ellát. A hazai online könyvtári katalógusok és elektronikus levelezési listák mellett (ezekről majd később még ejtünk néhány szót), egy külön, ún. virtuális könyvtárban gyűjti tematikusan a magyar elektronikus folyóiratok Internet címeit is. Ez az új dokumentumtípus egyre elterjedtebbé válik a világhálón, és nemcsak már létező nyomtatott periodikák online verziói, hanem eredeti, csak elektronikus formában megjelenő online folyóiratok értendők alatta. Magyarországon nagyjából az elmúlt év óta örvendetesen szaporodnak az ilyen online kiadványok, az országos és a vidéki sajtótermékek mellett egyetemi és tudományos folyóiratok, irodalmi és egyéb társadalomtudományi periodikák olvashatóak teljes vagy részleges tartalommal elektronikusan is.

Kommunikáció a Neten

A hálózat azonban nemcsak az eddig ismertetett módon hatott jelentősen a könyvtárak, könyvtárosok életére. Az Internet másik fő, szinte forradalmi hatása az egyéni és csoportos kommunikációs lehetőségekben rejlik. Az elektronikus levelezés, az e-mail a könyvtár legkülönbözőbb területein biztosít gyors és olcsó kommunikációt. Nemcsak a tájékoztató könyvtárosok tudnak így segítséget kérni fogósabb kérdésben más, távoli könyvtárakban lévő kollégáiktól, de a folyóiratosok hiányzó és fölös példányokat keresnek és ajánlanak fel, a nemzetközi cserében lévő lehetséges előnyöket nem is említve. Az egyes, személytől személyig való levélküldés mellett az ún. levelezési listák egyszerre több, adott érdeklődési csoportok alapján szerveződő szakember közös levelezését is biztosítják. Ezek az elektronikus fórumok folyamatos és gyors tapasztalatcserét, segítségkérést, tájékozódást tesznek lehetővé. Magyarországon az egyik legelső és talán a mai napig legnépszerűbb levelező lista a könyvtárosok számára 1991-ben létrehozott KATALIST. Azóta azonban hasonló levelező fórumok jöttek létre a különböző könyvtári rendszerekre (ALEPH, TINLIB, TEXTLIB), de az érdekesség kedvéért megemlítendő, hogy létezik már lista a számítástechnikus és a matematikus középiskolai tanárok számára is (TANFORUM, MATEK).

Összefoglalás

Az eddigiekből látszik, hogy az informatika és a számítástechnika alapvetően megváltoztatja a könyvtárak és a könyvtárosok életét. Az információs társadalomban a foglalkoztatottak egyre nagyobb aránya dolgozik információfeldolgozás, szolgáltatás területén. A könyvtáraknak meg kell találniuk a helyüket ebben az informatizált környezetben. Bizonyos, hagyományosan könyvtári szolgáltatásokat üzleti vállalkozások vettek át, más, új feladatokat viszont a könyv-

táraknak kell felvállalniuk. Ezekben az években fog eldőlni, hogy a könyvtárak és a könyvtárosok a társadalom periferiájára fognak-e csúszni, lemaradva a modern információs technológiák alkalmazásában, vagy adaptálva az új eszközöket, ismereteket, magasabb helyre kerülnek a társadalmi munkamegosztás értékrendjében.

Moldován István

Gondolatok a könyvtárról a Magyar Nemzeti Múzeum Központi Könyvtára átadása kapcsán

A fenti eseményre 1997. november 24-én került sor Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter rövid avató beszédével, valamint a múzeumvezetés és az építők megkönnyebbülésével, hogy a legalább hat éve tartó könyvtári rekonstrukciót – a Nemzeti Múzeum felújításának részeként – befejezettek nyilváníthatják. A kiviteli hiányosságok felszámolása még folyamatban van, akárcsak a meglévő könyvtári berendezések használhatóvá tétele (olvasói ruhatár és mosdók) vagy a még hiányzó bútorok beállítása (székek, asztalok a katalógus használatához) és nem utolsó sorban a könyvtárhoz vezető lépcsőházi folyosó lomtalanítása és takarítása.

A Széchényi Ferenc emlékérmek átadásával összekötött rendezvényről a napilapokból értesülő érdeklődő pontatlan adatokat, elírásokat olvashatott. Ezt, sajnos, a közzétett írásos tájékoztató is segítette, de hozzájárult az adatok szabad kezelése is. Itt csak néhány, a könyvtárat érintő kiigazítást és véleményt fogalmaznék meg.

Az intézmény neve: Magyar Nemzeti Múzeum Központi Könyvtára, amely az MNM 1951-ben alakult Régészeti Szakkönyvtárából, a volt Központi Múzeumi Igazgatóság Restaurátor Szakkönyvtárából és az MNM-mel összevont, 1957-ben alapított Legújabbkori Történeti Múzeum Könyvtárából jött létre. Minősítése: korlátozottan nyilvános szakkönyvtár, amely a régészet mellett főgyűjtőkörben gyarapítja a történeti, muzeológiai és restaurátor szakmunkákat. A főmérnöktől és a könyvtárat vezető régésztől eltérően, könyvtárosként nem tartom egyértelműen sikeresnek a felújítás szempontjait és eredményét. A megnyitóra készült bemutatkozó anyagban ezt olvashatjuk: „A Széchényi Könyvtár volt területe olyan értékes könyvtári berendezéssel kialakított terem sor volt, amely a rekonstrukció menetében természetesen jelölte ki a múzeum könyvtárának végleges helyét. A részben galériás fa anyagú szekrénysorokkal beépített helyiségek, a részben többszintes fémszerkezetű beépítésű raktárak a műemlék épületnek már önmagában is védendő berendezését jelentették, amelynek felújításával messzemenően figyelembe vettük a műemléki értékek megtartását, megóvását és a rejtőzködő értékek felszínre hozását.”

Az 1846-ra felépült múzeumi palota épületét Pollack Mihály tervezte, berendezése fokozatosan, több lépcsőben készült, helyiségei sokáig alig, vagy egyálta-

lán nem voltak bebútorozva. A Széchényi emlékszoba egy országos gyűjtés eredményeként 1859–60-ra készült el. Azt a raktári részt, ahol ma a régészeti szakkönyvtári anyag többsége és a restaurátor szakkönyvtár gyűjteménye nyert elhelyezést (ez volt az OSZK idejében az „A” raktár), 1896-ban a könyvtárosok munkatermévé rendezték be a katalógusokkal, a levéltári és kézirattári olvasóval és a kézikönyvtárral. Ezzel egyidőben az addig irodahelyiségnek használt terem (ez volt az OSZK referenzhelyisége, ma kézikönyvtári olvasó és munkaszoba) hírlaptári olvasónak alakították ki. Az első vaspolcos raktárat a század elején hozták létre, ezt a 20-as 30-as években folytatták, és az 50-es évekre építettek át ilymódon minden lehetséges helyet raktári célra. Tévedés tehát azt állítani, netán érvként használni, hogy ez ma modern, és hogy XX. századi raktározási rendszer. Mára csak egyetlen erénye maradt: használatához nem kell létra.

Nehezen védhető az a döntés, melynek során a „védendő berendezés” és a „műemléki érték” szempontjai mások voltak, ha a könyvtárról, s mások, amikor a fegyver- és fényképgyűjteményről volt szó. Az említett gyűjtemények szintén volt OSZK-terekben és raktárakban nyertek elhelyezést, de részben kétszintes raktári átalakítással, illetve teljesen felújított és igény szerinti kialakítással. Mert mitől korszerű az a múzeumi könyvraktár, amelynek drótozott és hiányos emeleti korlátait – bár 1996. áprilisa óta használjuk – csak a miniszteri látogatás előtti napokban, és csak részben javították meg? Még a csigas rendszerű teherfelvonóját sem pótolták, a három szinten föl-le és a raktárak között átjárva kézben visszük a könyveket. Szintjeinek padlózata hol porló cementlap, hol hajló deszkapalló vagy repedt drótüveglap, helyenként üvegtéglá.

Korszerűnek ma az a könyvraktár nevezhető, ahol tömörített polcrendszerek vannak légkondicionáló berendezéssel és megfelelő páratartalommal, teherlifttel. A Magyar Nemzeti Múzeum Központi Könyvtára – egy rekonstrukció után – úgy menti a menthetőt, hogy lecsavarja a fűtőtestet, behajtja az ablaktáblákat, kikapcsolja a világítást, ahol nincs munkahely. Azért is tiltakoztunk a raktári munkahelyek kialakítása ellen, mert a méltatlan körülmények mellett az állományvédelem és az egészséges munkakörülmények kritériumainak sem felelnek meg.

A könyvtárosok egy része – az OSZK idején a szakkatalógus céljára és egyidejűleg munkahelyként is használt – folyosó ablakainál kapott elhelyezést, mások az olvasóteremben, a kézikönyvtári helyiségben és a raktárban. A könyvtárvezető szobáját egy íves mennyezetű szoba leválasztásával alakították ki, amely csak a könyvraktáron keresztül közelíthető meg. A raktárakat és a munkahelyeket illetően, sajnos, konzerválták az OSZK szinte kiköltözés előtti állapotait. Néhány évtized után mi is elérhetjük azt.

A katalógus-folyosó (a remélhetőleg már csak átmeneti hiányosságaival), az olvasóterem és a ma kézikönyvtárnak berendezett szoba azonban maradandóan és méltó módon őrzi azt az értéket, amit érdemes volt megtartani. Az olvasóterem és a kézikönyvtár csigalépcsői felújítottak, galériás beépített polcrendszere átfestett, központi világítása: a kristálycsillár és a két, olvasótermi karos csillár a belső tér szép elemei.

Nem tudom, mikor határozták el a három könyvtári egység összevonását. Személyes adatom arról van, hogy 1992 második felére már terveztük az olvasótermi

periodikák elhelyezését mint egy perspektivikusan egy könyvtárként működő egység egyik elemét. A több évig tartó építés-átadás-költözés-bontás-építés-átadás-költözés mára szinte reprodukálhatatlan folyamata végén a végső összeköltözés, 1996 nyara után, a teljes állománnyal át kellett élnünk még egy hónapokig tartó építő-átalakító periódust az ünnepélyes megnyitóig.

A jelenlegi helyzet az, hogy közös vezetés alatt, de egymás mellett, korábbi ténykedéseiket folytatva működnek az egyes részek. Kivételt képez a közös pénzügy, mert a hozott beszerzési kereteket összevontan kezeli a könyvtárvezető. Nincs működési szabályzata az egyesített könyvtárnak, nem történt egyeztetés a munkakörök, a leltározási és egyéb feldolgozási rendszerek, a kölcsönzési nyilvántartások egységesítésére, összehangolására; mindez a számítógépes feldolgozás idejére halasztódott. Erre viszont nincs felkészülés, nincs döntés a használandó programról, és mindössze két gépünk van, de ezek sem könyvtári célra használatosak. (Vö. Rónai Iván és Skaliczki Judit írásával: 3K, 1997. szeptember.)

Falak, a „beépített mikroelektronikai rendszerrel” és falak a továbblépés útjában. Nem is tudja (lőcsei), hogy a Magyar Nemzet 1997. november 25-i számában a könyvtárról szóló cikke utolsó mondatával: „most már csak a nevezetes gyűjtemény számítógépes feldolgozására várnak”, milyen jól jellemezte a helyzetet. Meddig és mire?

Stockné Horváth Mária

Hitelrontás

Tizenhét éve vagyok a szanyi Mezőgépipari Kft üzletkötője a könyvtári bútorok területén. Azóta igyekszem folyamatosan figyelemmel kísérni a konkurenciát, mind termékeik minőségét, mind áraikat. Ez nem volt nehéz a nyolcvanas évek végéig, hiszen az országban csak néhány vállalat foglalkozott ezzel a speciális szakterülettel. Ma azonban mindenki mindenre vállalkozik, és ha eléggé alacsonyan tudja tartani az árait, akkor nyerő helyzetben van (legalábbis egy ideig), hiszen a versenyeztetéseknél többnyire az ár a döntő.

A szanyi Mezőgépipari Kft, illetve jogelődjei a hatvanas években kezdtek foglalkozni könyvtári bútorok gyártásával. Első termékük a Merabona bútorcsalád volt, melyet a mai napig is gyártanak. Szükség is van erre, hiszen aki évtizedekkel ezelőtt ezzel a termékkel rendezte be a könyvtárát, s rákényszerül a bővítésre, az szeretné a már elkezdett típussal folytatni, hiszen általában nincs is pénz az egész berendezés cseréjére, új típusra. A Merabona könyvvállványok főbb jellemzői: a négyzetes zártszelvényből készített lábszerkezeten síneken csúsztatható polctartó konzolok teszik lehetővé a polcosztás változtathatóságát. A polcok általában bútorlapból készülnek, hátsó élükön merevítéssel, mely részben a terhelés következtében fellépő alakváltozást (lehajlást), részben a könyvek hátracsúszását, lepotyogását hivatott megakadályozni.

*

Meglepően alacsony áraival nyerte el egy könyvtár beruházásának lehetőségét az Almus Pater Taneszköz- és Intézményellátó Kft, mely Merabona bútort kínált jóval olcsóbban (kb. 45%-kal) a szanyi árnál. Mivel csak akkor érdemes foglalkozni valamivel, ha az hasznot hoz, ez azt jelentette, hogy az előállítási költségük nem lehet több, mint az általunk ajánlott ár 50%-a, de valószínű, hogy annál is kevesebb. Ismerve a nyersanyagárakat, ezt csak valami varázslattal lehet elérni.

Láttam a varázslatot! Abban a könyvtárban volt dolgom, ahova az Almus Pater Kft szállította Merabona néven a bútorait. A lábszerkezeten nincsenek síneken mozgatható konzolok, csak fixen hegesztett konzolok – következésképpen nem változtatható a polcmagasság, -sűrűség. A bútorlapból készült polcok három oldalukon vannak élszegve. A hátsó merevítés hiányzik. Mármost – a birtokbavétel után egy-két héttel – bőséggel vannak a teher alatt szép ívesre hajlott polcok. Láttam félredobva egy darabjaira esett könyvkocsit. Aki csinálta, annak fogalma sem volt arról, hogy ha azt megrakják könyvvel, akkor mekkora terhelés lesz a csavarkötéseken, kerekeken.

Jó terméknél is előfordulhat rejtett hiba, ami hosszú évek után derül ki. De ez újonnan is szemmel láthatóan silány. Nem biztos, hogy amikor dönteni kell, csak arra kell odafigyelni, hogy melyik az olcsóbb. Azt is meg kellene nézni, hogy miért olcsóbb. Ha utólag kezdik el javítgatni, valószínűleg drágább lesz a drágánál is.

Cavalloni Gyöngyi

Eredményes pályázat az Országos Széchényi Könyvtárban

December 12-én hirdettek eredményt az Országos Széchényi Könyvtár új, integrált számítógépes rendszerére kiírt pályázaton. A nemzetközi pályázatot – amelyhez a fedezetet a Művelődési és Közoktatási Minisztérium biztosította – egy, a pályázatok lebonyolítására szakosodott cég, az *Intertrade Kft.* szervezte meg. A technikai értékelést – külső szakértők bevonásával – rendkívül rövid idő alatt valósították meg az OSZK munkatársai, hiszen a szerződés aláírására még az év vége előtt sor került.

A pályázati dokumentumokat kilenc cég vásárolta meg, ezek közül végül hárman nyújtottak be érvényes ajánlatot. A végső értékelés, a technikai és a pénzügyi-garanciális jellemzők együttes mérlegelése alapján az OSZK az *Intersoft* ajánlatát választotta, amely lényegében a belga *Elias* cég *AMICUS* szoftverére épül. Ezt a szoftvert használja a kanadai nemzeti könyvtár, s a közelmúltban ugyanezt a szoftvert vásárolta meg a brit nemzeti könyvtár is.

Hegedűs Péter

Hollandiai útinapló

Eseménydús és tanulságos szeptemberi hetet töltöttem Hollandiában negyedmagammal. A tanulmányúton, melyet a Könyvtáros Egyesülés szervezett, rengeteg mindent láttam és tapasztaltam. Élményeimet és benyomásaimat szeretném megosztani Önökkel.

Szeptember 21-én, **vasárnap** másfél órás várakozás után léptük át a magyar-osztrák határt. Innentől kezdve már érezhettük a schengeni egyezmény jótékony hatását: a következő határállomásoknál a kutya sem volt ránk kíváncsi. **Hétfőn** délután értünk arnhemi szállásunkra. Itt aztán visszafiatalodhattunk. A Hostel Alteveer ugyanis kellemes ifjúsági szálló, ahol kiváló sört mérnek a földszinti sörözőben, és az emeletes ágyakra – létra nem lévén – frissen, fiatalosan kell felugrani.

Kedden kiadós reggeli után első utunk Harderwijkbe vezetett, ahol a busztól zezugos, titkos utcácskán jutottunk a városi könyvtárba. Nagyon takaros az épület és a berendezés, szívesen látnám itthon is. A kávé, valamint az elmaradhatatlan (és finom) keksz mellé részletes tájékoztatást kaptunk működéséről. 38 ezer lakost, köztük 12 ezer beiratkozott könyvtárlátogatót lát el 5 hivatásos könyvtáros és 35 adminisztratív dolgozó, akik közül sok a részidős és önkéntes munkatárs. A könyvtárnak szerződése van a megyei könyvtárral, és ennek alapján a könyvrendelést, bérelszámolást, könyvelést ott végzik el.

Harderwijkben most találták fel a szakrészleges könyvtárat, és éppen egy éve kezdték átrendezni az állományt „használói szempontok szerint”. Az új rendszer – mint mondták – nagy alkalmazkodást kíván a könyvtárosoktól és az olvasóktól egyaránt.

A falakon jókora táblák hirdetik, mely cégek szponzorálják a könyvtárat. Ez elismeréssel vegyes irigységet keltett bennem, mostanra azonban az irigység elmúlt. Duijker cikkében (ld. a 3K októberi számát) ugyanis olvasom, hogy a szponzorok megszerzése általában többbe kerül, mint a tőlük származó összeg.

Négy olvasói terminálon férhető hozzá az OPAC, és nagyon gazdag a kölcsönözhető CD-ROM állományuk. (Kölcsönzési díj 3 gulden, illetve a HIT CD-ké 4,50 – azaz kb. 300, illetve 450 forint). A csinos könyvtárismertetőkből haza is hoztam egy-egy példányt, ezek a Könyvtártudományi Szakkönyvtár különgyűjteményében megtekinthetők.

Délután Gelderland tartomány könyvtárellátójában (Biblioservice Gelderland) hallgattunk meg két előadást. Az elsőt Wim La Feber építész tartotta, aki bemutatta és szemléltető eszközökkel gyönyörűen illusztrálta a könyvtári terek elrendezésének új, használóbarát modelljét. Engem nagyon emlékeztetett egy Magyarországon már több, mint tizenöt éve ismertté vált elképzeléshez: „Legyen legyező vagy pávafark” – írta Papp István 1982-ben a Könyvtárosban. (Papp István: A „B”-típusú könyvtárak épületmodelljéről I. In: Könyvtáros 1982/11. p. 647–651.) La Feber előadásának anyaga megtalálható abban a kiadványban, melyet volt szíves a Könyvtártudományi Szakkönyvtárnak ajándékozni. (Wilm La

Feber: De nieuwe bibliotheekinrichting. Een conceptuele handreiking. Tilburg, Provinciale Bibliotheek Centrale voor Noord-Brabant, 1997. Sajnos a szerzői jogi információkon kívül színtiszta hollandus nyelven íródott, de talán majd akad egyszer egy vállalkozó szellem, aki legalább rezümét készít belőle.)

Észak-Brabant Megyei Könyvtárában dolgozik Tom Breur marketing szakértő, a Bibliotekservice Gerderland munkatársa, aki arról beszélt, hogyan lehet megőrizni a közművelődési könyvtárakban a csökkenő anyagi támogatás mellett a szolgáltatások minőségét. A megoldást röviden így összegezhetném: a dokumentumoknak a megfelelő helyen és időben kell rendelkezésre állniuk (lásd a Japán iparból származó „just in time” módszert). Vagyis nem a könyvek gyűjtésére és megőrzésére kell a hangsúlyt helyezni, hanem a használói szükségleteknek legmegfelelőbb dokumentumok szolgáltatására. Ezt pedig az állomány gyorsabb forgatásával, folyamatos selejtezéssel lehet elérni. A holland közkönyvtárakban például 10 évről 8 évre csökkent a könyvek amortizációs ideje. Az optimális gyűjteményméretet pedig a kölcsönzési gyakoriság és a találati pontosság mutatói alapján lehet meghatározni. A kitűzött cél megvalósításához szükséges a gyarapítási keret optimális elosztása a gyűjteményrészek között, a könyvtárak egymás közti szoros együttműködése, illetve a használókkal történő folyamatos konzultáció.

Szerdán Hágába mentünk. Elsőként a nemzeti könyvtárat (Koninklijke Bibliotheek) látogattuk meg. 55 ezer m²-es modern épület, melyből 37 ezret foglal el a könyvtár. Nemrég építették új bejáratát, mert az előző túlságosan eldugott helyen volt, és az olvasni vágyó polgároknak kérdezősködniük kellett, ha be akartak jutni.

Néhány adat a könyvtárról: éves költségvetése 46 millió gulden. (Tessék százzal megszorozni, aztán ámulni és bámulni! Összehasonlításképpen: az OSZK költségvetése ennek negyedét sem éri el.) A nyitvatartási idővel – legalábbis a mi nemzeti könyvtárunkhoz képest – nem kényeztetik el az olvasókat: hétfőtől péntekig 9-től 17 óráig, szombaton 13-ig fogadják a látogatókat.

A három millió könyvtári egység adatai közül 2 millió kétszáz ezer szerepel a gépi katalógusban, nyolcszáz ezer pedig kötetkatalógusból kereshető vissza. Ezek konvertálását tíz fős csapat végzi, számításaik szerint közel tíz évig tart még munkájuk.

Évi 40 ezer egységgel gyarapszik a prézens állomány. Az olvasói férőhelyek száma ötszáz, 70 számítógép, illetve terminál áll az olvasók rendelkezésére. Homepage-ük a következő címen érhető el: <http://www.konbibl.nl/home-en.html>.

Nincsen kötelezpéldány törvény. Az állományba vett kiadványok 98%-át önkéntesen szolgáltatják be a kiadók. (Ez annyira szokatlannak tűnt, hogy többször rákérdeztünk, jól értettük-e.) A beérkezett művek bekerülnek a nemzeti bibliográfiába, és tekintettel az OPAC-ra, széles körben hozzáférhetővé válnak. Ez jó propaganda a műveknek, és megmagyarázza a kiadók készségességét.

Az újonnan beérkezett könyvekből évente négyszer kiállítást rendeznek. Ottjártunkkor elsősorban az erős idegzetű könyvtárlátogatókra számíthattak, mert az olvasótermet egy Drakula témájú kiállításon keresztülhaladva lehetett megközelíteni.

További érdekesség, hogy a beiratkozott olvasók tizenöt könyvet kölcsönözhetnek négy hétre (persze nem az archiválásra szánt példányok közül). A kért

művet fél órán belül megkapják. A hét raktárszint mindegyike számítógéppel van felszerelve, az igényelt dokumentum azonosítóit az olvasótermi terminál ide továbbítja. Itt kinyomtatják, és ez funkcionál kérőlapként. Minden szinten két raktáros dolgozik.

Ifjú vezetőnőnk, aki mindezeket elmesélte, eleninte kissé zordnak tűnt. Az olvasóterembe való belépés előtt közölte például, hogy itt csendben kell maradnunk. Ez némileg szíven ütött, mert nem gondoltam volna... Szerencsére a kollégák érdeklődő hozzáállása és szakszerű kérdései hatására a kollegina elég hamar feloldódott, és a végén az is kiderült, hogy maga is volt már Magyarországon, és ismeri az Egyetemi Könyvtárat és a Széchényit is.

A nemzeti könyvtár után a hágai városi könyvtár (Dienst Openbare Bibliotheek) került sorra. Ha az előző hatalmas, akkor ez iszonyúan nagy épületben helyezkedik el, több más intézménnyel, például a városházával együtt. Nyolc szintjéből hat szolgálja közvetlenül az olvasókat, heti 61 órában. 18 fiókkönyvtár tartozik hozzá, bár ezek számát – a jobb ellátás érdekében – éppen csökkentik. 100 ezer beiratkozott olvasójuk, összesen 880 ezer látogatójuk van évente (a fiókkönyvtárakat is beleértve). Kb. egy millió dokumentumot kölcsönöznek. Persze itt is vannak olvasói számítógépek, sőt, Internet hozzáférés. Miközben holland kollégánk a könyvtárról szolgált imponáló adatokkal, át is kukucskáltam az egyik internetező fiatalember vállá mögül: éppen teltidomú, hiányos öltözetű hölgyeket sikerült befognia a Hálón.

Érdekes volt az a derékig érő fal, mely a kölcsönző pultoktól kb. 2 méteres távolságban húzódott. Eleinte nem tudtam mire vélni, miért amögött állnak sorba az olvasók, majd rövid töprengés után rájöttem, hogy ez a bankok mintájára védi a személyiségi jogokat: senkinek semmi köze hozzá, milyen témájú könyveket kölcsönöz ki a derék honpolgár.

Minden szinten a képernyő érintésére működő számítógép segíti a tájékozódást rendkívül szemléletesen. Kívánságra megmutatja az emelet alaprajzát, és az elérni kívánt helyet kinagyítva, háromdimenziósan ábrázolja. A képet meg lehet forgatni, hogy a legmegfelelőbb perspektívából ábrázolja a választott részt.

Talán mondanom sem kell, hogy a könyvtárról begyűjtögetett ismertetőket, (valamint az építésének történetét taglaló könyv) a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban megtekinthetők. (Van de Bilderdijkstraat naar het Spui: de geboorte van een nieuwe centrale openbare bibliotheek = From the Bilderdijkstraat to the Spui: The birth of a new central public library. Den Haag, Dienst Openbare Bibliotheek, 1992.)

A kimerítő könyvtárbemutató után a könyvtárban finom hideg ebédet kaptunk, és hazaindultunk. Útközben megálltunk egy fél órára a tengernél bámészkodni – nagyon üdítő program volt. Az apró kagylók ilyen bőségét még sehol nem tapasztaltam, jónéhányan meg is töltöttük zsebeinket emlékképpen. Hangulatfokozóként lovasfogat robogott el mellettünk, és bátorságból mutatott példát az a két amazon, aki éppen feredőzni indult a kb. 16 fokos vízbe. Közülünk csak a lábáztatásig jutott el néhány haláltmegvetően bátor könyvtárosnő. Őket aztán a gondos Ambrus kolléga némi tüzesvízzel kínálta a buszon, a biztos tüdőgyulladás megelőzendő.

A nap záróprogramja Madurodam meglátogatása volt. Itt látható Hollandia legnevezetesebb épületeinek kicsinyített mása. Köztük a Béke Palotának külö-

nös figyelmet szenteltünk, mert eredetijében éppen ezekben a napokban hozta meg a Nemzetközi Bíróság dodonai döntését a bósi vízerőművel kapcsolatban.

Csütörtökön Amszterdamba mentünk. Nem akarom senki szívét fájdítani, úgyhogy nem mesélem el részletesen a Rijksmuseumot, a gyémántcsiszoló műhelyt, a Van Gogh múzeumot, a csatornán való sétahajókázást és a piroslámpás negyeden való átrobogásunk történetét – elég az hozzá, hogy mindez nagyszerű volt. Akárcsak negyven fős csapatunk, mely igen jól viselte a buszozás okozta fáradalmakat. A hosszú autóutakon senki nem csüggött, még ha bokája jókorára dagadt is a sok üléstől. Ellenkezőleg, Kiss Gábor (könyvtároshoz képest) virtuóz szájharmonika szólójának hatására dalra fakadt a busz egész utazóközönsége. Az út végére bámulatosan nagy lett a repertoárunk. Ez nem utolsó sorban Fehér Miklós karnagy úrnak köszönhető, aki időnként ízes történeteit is beiktatta a dalok közé. Ambrus úr pedig megalakította a HBB-t (Happy Boys Band), melynek – ha továbbra is folytatja működését – szép jövőt jósolhatunk.

A péntek ismét kemény munkával telt a Bibliotekservice Gelderland-ban. Előszörként Eric van der Wal, a közönségszolgálati részleg vezetője mutatta be az intézmény működését, ami röviden a következőkben foglalható össze:

A Bibliotekservice Gerderland magánalapítványként működik, 600 munkatársa közül 150 dolgozik az arnhemi központban, 500 a könyvtárakban és a 8 bibliobuszon. A megyei és városi önkormányzatok költségvetéséből származik a dolgozók fizetésének egy része (35, illetve 85%), a maradék pedig a beiratkozási díjakból, illetve a nyújtott szolgáltatások árából. A Bibliotekservice ügyfelei: 80 vidéki könyvtár, valamint 400 általános iskola, 300 amatőr zenei egyesület, 200 egészségügyi intézmény és 30 üzleti cég.

Tevékenységük leghangsúlyosabb elemei a könyvtáruitomatizálás elősegítése, az új információhordozók (CD-ROM, Internet) használatának elterjesztése, a könyvtári hálózat fejlesztése és az olvasás népszerűsítése. Néhány konkrét példa szolgáltatásaikra: projekteket dolgoznak ki az új média használatának elterjesztésére, kölcsönöznek könyveket (letéti állományokat is), hanglemezt és kottát, iskoláknak „projekt-dobozokat” (benne könyveken kívül pl. munkafüzet, játékok, puzzle, sőt kitömött állatok). Országos olvasási versenyt is szerveztek. Középiskolákban oktatják az információszerzés és -használat módszereit. Tanácsadást nyújtanak könyvtáralapításhoz, újjászervezéshez, különböző könyvtári munkafolyamatokhoz. Saját számítógépes könyvtári rendszert dolgoztak ki, a legtöbb tartományi könyvtár ezt használja.

Útitársaim nagyon sok kérdést tettek fel az elhangzottakkal kapcsolatban. Különösen a finanszírozás mikéntjére és mértékére voltunk rendkívül kíváncsiak – holland kollégáink időnként mintha nem is értették volna ezt a felfokozott érdeklődést. Az volt a benyomásom, hogy habár nemegyszer megemlítették a források szűkülését, azért hozzánk képest még mindig van mit csörgetniük a bugyellárisban.

Az ő vesszőparipájuk a felhasználói igények fokozott figyelembe vétele volt, s ezügyben láthatólag nagy erőfeszítéseket tesznek. Ezt illusztrálta Van de Besselaar, az NBLC munkatársának előadása is. Mint elmondta, a 70-es években erősen centralizált volt Hollandia könyvtárügye. Miután a központi kormányzat egyre inkább kivonult e területről, a felelősség az önkormányzatokra hárult. A decentralizáció előnye volt, hogy a könyvtárak jobban beépültek a helyi társa-

dalom életébe, hátránya viszont a közös szervezőerő hiánya. 1992-ben aztán kidolgozták a közkönyvtárak 2005-ig szóló stratégiai tervét, melyben fő szerepet szántak az összefogásnak. Ennek érdekében új, egységes marketing politika kidolgozását határozták el. A feladat elvégzéséhez országos felméréseket is készítettek, melyeknek tanulsága, hogy a könyvtáros feladata a jövőben egyre inkább az információ-közvetítés lesz.

Az egységes marketingpolitika kialakításához a Tilburgi Egyetem készítette el a „termék – szolgáltatás kombináció” (Product Marketing Combination – PMC) modellt. Lényege a következő: a szolgáltatások kialakításánál három szempontcsoportot elemeznek. 1. Felhasználói igények, szükségletek (mit akar az olvasó: információt, rekreációs lehetőséget, színteret a társadalmi élethez). 2. Használói gyakoriság (nagyon gyakori, közepesen gyakori, kevésbé gyakori könyvtár/információ-használó). 3. Igényelt szolgáltatásfajta illetve dokumentumtípus (nyomtatott, audiovizuális, könyvtárostól származó szóbeli információ stb.) A szempontcsoportok elemeinek összekapcsolása különböző kombinációkat eredményez. A 21 leggyakrabban előforduló kombináció közül kell megtalálnia egy-egy könyvtárnak az adottságaihoz és a használók igényeihez leginkább illeszkedőket.

Jelenleg négy városban próbálják ki a PMC rendszert. Az egyes városokon belül a könyvtárak egyeztetik egymással a megcélzott PMC-eket, és a feladatváltásokat szerződésekben rögzítik. Legfőbb törekvésük, hogy ily módon minden lehetséges kombinációt – azaz olvasói igényt – lefedjenek, és maximálisan megfeleljenek a használók szempontjainak.

Az előadás után Rund Bruyns (Hightschool Amsterdam) javaslatára egyeztetünk a holland–magyar könyvtáros együttműködés következő lehetséges lépéseit. Ennek során kialakult egy hatpontos akcióprogram, melynek megvalósításához pénzügyi támogatásért fordulnak a holland művelődési minisztériumhoz – reméljük sikerrel.

Becsületszavamra nem kötelező tiszteletköröket akarok futni, de: köszönet illeti vendéglátóinkat, a Biblioservice Gelderland munkatársait, különös tekintettel Dick Steinhuisen-re és Marian Swenne-re. És külön köszönet az út hazai szervezőinek fáradhatatlan tevékenységükért. Ambrus Zoltán delegációvezetője mellett showman-nek sem volt utolsó; kolléganői – Gázsó Katalin, Diósné Csontos Julianna és Litauszky Magdi egyéb munkák mellett fáradhatatlanul csomagolták az ajándékokat a holland kollégáknak; Répássy Katalin és Csordás Róbert Halász Bélát támogatta, aki segítségükkel szünet nélkül gondoskodott testi és lelki szükségleteinkről, és ráadásul még idegenvezetőként is remekelt; Hartai Gabriella hat napig tolmácsolt nekünk mindenki legnagyobb meglepésére; Ottovay László kiváló napot szerzett nekünk Hága városában, ahol a rendelkezésünkre álló rövid idő alatt minden lehetséges látnivalót meg- és bemutatott; Rátkai Erzsébet habozás nélkül vállalta a németről való tolmácsolást, mikor a sors úgy hozta. Elismerés illeti Horváth László buszvezetőt és társát, akik a távolságon kívül legyőzték az elszakadt bowden álnok kígyóját is. (Gyengébbek kedvéért: járművek fékberendezését mozgó, nagy igénybevételt kibíró acélsodrony. Ld. Idegen szavak szótára). Hála legyen ezen kívül az időjárásfelelősnek, aki elintézte, hogy a Hollandiában ilyenkor szokásos morózus, esős időjárás helyett egész héten hétágra süssön a nap.

Fazakas Eszter

A könyvtáros Mátray Gábor

Születésének 200. évfordulóján emlékezünk meg Mátray Gáborról, a Széchényi Könyvtár őráról, aki az elmúlt században 38 évig állt a könyvtár szolgálatában. Tevékenysége egész korszakot fog át: pályája a reformkorban indult, s a forradalom és szabadságharc után felölelte az önkényuralom teljes korszakát és a kiegyezés utáni korszak közel egy évtizedét. Embert próbáló időköt élt át, nemcsak tanuként, hanem cselekvő résztvevőként. Tette, amit kellett, amit a nemzeti kultúra érdekei megkívántak, majd tette, amit lehetett, amit a körülmények és lehetőségek számára és az ügy számára, amelyet szolgált, megengedtek. Az 1877-ben elhangzott akadémiai emlékbeszéd így összegezte életét: „Tevékeny, érdemes hazafi, ki nem a dicsők, de mindenesetre a leghasznosabbak egyike volt.”

Mátray Gábor 1797. november 23-án született Nagykátán, Pest megye területén. Apja, a német származású Rothkrepf József községi néptanító volt, e családi nevet viselte fia is 1837-ig. Anyja magyar, s Mátray egy későbbi írásában büszkén vallja magát magyar anyanyelvűnek. A család 1804-ben Pestre költözik – az apa egy pesti magyar iskolában nyer alkalmazást – így Mátray Gábor a tanulmányait Pesten végzi. Zenei tehetsége hamar megmutatkozik: 12 éves, amikor első zene-művét írja. (Magyar nótákat.) A zeneszeretet egész életén át végigkíséri, e téren kifejtett munkássága – zenetörténeti kutatások, a Nemzeti Zenede igazgatása, zeneszerzés, a magyar prozódia megalapozása – későbbi tevékenységének jelentős részét alkotja. Pályaválasztásában a kor szokását követi: jogot tanul, 1817-ben jegyzői vizsgát tesz. Közben szoros kapcsolatba kerül a pesti magyar színjátszó társasággal, darabokat fordít, zenét szerez, hangszerel. Jelentős fordulat életében, amikor 1817 őszén a gróf Széchényi család szolgálatába szegődik: Széchényi Ferenc fia, Széchényi Lajos családjánál lesz nevelő. Az itt eltöltött 13 év döntő módon hatott fejlődésére. A grófi család könyvtára, melyet ő rendezett és gyarapított, valamint a gyakori bécsi tartózkodások bőséges alkalmat adtak az önművelésre, látóköre szélesítésére. A kultúrapártoló Széchényi Lajos gróf pesti, sopronhorpácsi és bécsi palotájában mindennaposak voltak a színelőadások, a zene és a tánc. E környezetben az ifjú Mátray bizonyára elemében érezte magát. Szüntelen gyarapodó ismeretei publikálásra készítették: az 1820-as években már cikkei jelentek meg a Tudományos Gyűjtemény és a Hasznos Mulatságok c. folyóiratokban. A Széchényi család hazafias szelleme, Széchényi István reformeszméinek hatása érlelhették meg elhatározását, hogy cselekvőleg vegyen részt a kibontakozó magyar reformmozgalomban. 1830-ban megválik a Széchényi-családtól. Pesten ügyvédi vizsgát tesz, de nem folytat ügyvédi gyakorlatot, hanem a reformkori Pest kulturális életének aktív részese és szervezője lesz. Zenei tehetsége, a színművészet iránti vonzódása, az irodalom és történelem szeretete, a magyar múlt értékeinek felkutatása és megőrzése iránti lelkes buzgalma a kultúra számos területén kínált számára tennivalót, s ő élt is a lehetőségekkel. Ő indította meg és szerkesztette 1833–1841 között az első magyar szépirodalmi lapot, a Regélőt és

társlapját, a Honművészt, s ezekben számos ismeretterjesztő cikket közölt. Úttörő szerepet vállalt a hazai zeneoktatás megindításában, bábáskodott a születő Nemzeti Színház körül, létrehozta az első magyar képcsarnokot, összeállította és kiadta ennek katalógusát, mely hazánkban szintén első a maga nemében.

A Széchényi Könyvtárral először akkor került kapcsolatba, amikor elhagyni szándékozott nevelői állását, és Pesten kenyérkereset után kellett néznie. Scriptori, azaz írnoki állásért folyamodott a könyvtárban, s ehhez Horvát Istvánnak, a jeles történésznek, a könyvtár őrének segítségét kérte. Az állást akkor nem kapta meg, de 1837-ben József nádor őt nevezi ki a Nemzeti Múzeum számára megvásárolt Jankovich Miklós-féle gyűjteménnyel foglalkozó bizottság jegyzőjévé. E megtisztelő megbízás végülis egy ideiglenes jellegű rapidíjas írnoki állássá vált, melynek keretében a mintegy 30.000 tételből álló könyv- és kéziratgyűjteményt kellett Mátraynak jegyzékbe foglalnia. E roppant munkát egy végleges állás elnyerése reményében vállalta, s négy év alatt teljesítette is.

Amikor Mátray Gábor ezt a megbízást kapta, már 40 éves, irodalmi-tudósi-kultúraszervezői tevékenysége révén a főváros ismert embere, a tudományos akadémiának levelező tagja. Sokoldalúsága révén nyugodtan nevezhetjük polihisztornak. Nyelvismerete széleskörű: latin, német, francia és olasz nyelven ír és beszél, ismeretei vannak a görög nyelvből. Új állásában nyújtott teljesítményével igen elégedettek voltak, így a Jankovich-gyűjtemény feldolgozása után Horváth István továbbra is maga mellett tartotta. Díjazása ezután is igen szerény, s az állás változatlanul ideiglenes jellegű. Horvát mellett Mátray részben szakmai, de nagyjából adminisztratív feladatokat látott el, hiszen alkalmazásának célja is Horvát István tehermentesítése volt. Az évek során azonban mégiscsak ő lett a könyvtár második embere, és mikor 1846-ben Horvát meghalt, nem volt kétséges, hogy Mátray lesz az utód, a könyvtár őrének kijelölési jogát gyakorló Széchényi-család meleg ajánlásával.

Mátray Gábor életrajzírói a könyvtárosságot felvállaló Mátray pályáján törésként értékelik ezt az elhatározást. Az addig igen aktív és színes életet élő férfi ettől kezdve valósággal bezárkózik a könyvtár, ill. a múzeum falai közé, s a könyvtár dolgain kívül csak a Nemzeti Zenedével foglalkozik, melynek haláláig igazgatója marad. A megállapodottság jele, hogy ekkor szánja el magát a családlapításra. 1846-ban, tehát közel ötven évesen nősül, felesége egy háromgyerekes özvegyasszony. A közélettől visszahúzódik, a napi könyvtári munkán kívül tudósi tevékenysége is elsősorban történeti és bibliográfiai jellegű. Egyesek Mátray mindig is meglévő rendszerező hajlamával magyarázzák a pályamódosítást, mely a könyvtári munkában valósággal magára talált. Ebben bizonyára van igazság, de e visszahúzódás lehetséges okát mégis a fölötte elhangzó akadémiai emlékbeszéd közelítette meg jobban. Eszerint Mátray csaknem minden téren úttörő volt, a kezdet nehézségeivel küzdő, mindent tenni-vállalni akaró hazafi, akit az utána jövő nemzedék tehetségben, szakszerűségben még életében túlszárnyalt. Mátray ezért élete második felében a könyvtári munkában találta meg azt a területet, ahol bőven kamatoztathatta nagy műveltségét, nyelvtudását, rendszerező hajlamát, az alaposág, a pontosság szeretetét. Mint reformkori kultúra-szervezői tevékenységét, könyvtári munkáját is a nemzet érdekében végzett szolgálatnak fogta fel, s ennek mindig kötelességtudóan és becsülettel igyekezett eleget tenni. Működése egy egész korszakot jelent a Széchényi Könyvtár életében.

Az újonnan kinevezett könyvtári őrnek ez az állás megtiszteltetés és súlyos kötelezettség is volt egyben. Elfoglalhatta 5 szobás szolgálati lakását az akkor elkészült Nemzeti Múzeum épületében, de azonnal hozzá is kezdhették egy nehéz fizikai és szellemi munkához: a könyvtár beköltöztetéséhez a múzeum épületébe. A könyvtár teljes állománya ugyanis az 1838-as pesti árvíz óta a Ludoviceum épületében volt elhelyezve, nagyrészt beládázva. A több, mint 100.000 kötetes gyűjteményt egyetlen szolgáló segítségével kellett szétválogatni, rendezni és felállítani. Miután a könyvtár patrónusa, József nádor 1847-ben meghalt, nem volt, aki a könyvtár ügyét valóban szívén viselte s az újjárendezéshez és feldolgozáshoz a szükséges feltételeket biztosította volna. Mátray hiába reménykedett segítségben, a könyvtár évtizedek óta üres segédőri állását csak 1860-ban töltötték be, s 1865-ben kapott a könyvtár egy őrnöki státust. Mátray tehát 14 éven keresztül gyakorlatilag egyedül birkózott e roppant feladattal, mely valóban emberfeletti erőfeszítést, áldozatos munkát kívánt. A könyvtár pedig folyvást gyarapodott is, a költöztetés mellett egyidejűleg kellett átvennie és jegyzékbe foglalnia Horvát István több tízezer egységből álló magánkönyvtárát.

A rendezés megkezdése előtt Mátray széleskörűen tájékozódott: meghozatta a bécsi udvari könyvtár, a prágai egyetemi könyvtár és a müncheni bajor királyi könyvtár felállítási és katalogizálási rendjének szabályzatait. A müncheni szakszabályzatát le is fordította magyarra. Az esetleges alkalmazásra figyelemmel széljegyzetekkel látta el, melyek a hungarika szempontok kiemelésére szolgáltak volna. Végül mégsem emellett döntött, hanem a bécsi udvari könyvtár folyószámos rendszerét fogadta el, mely lehetőséget nyújtott az egymáshoz tartozó gyűjtemények együtt-tartására. A könyvtár ugyanis ekkor még különböző nagy magángyűjtemények konglomerátuma volt. Széchényi Ferenc két gyűjteménye: a hungarika könyvtár és a külföldi anyagot tartalmazó ún. soproni téka, az Illésházy-, a Jankovich- és a Horvát-könyvtár, valamint kéziratok, oklevelek, térképek, metszetek, melyek az említett nagy gyűjtemény-együttesekhez tartoztak. Ehhez járult a kötelezpéldányok ha nehezen is, de mégiscsak szaporodó állománya és az a kevés vásárlás, amit Széchényi Lajos alapítványa 1827 óta lehetővé tett. A különböző fondok együtt-tartásának gondolata nemcsak Mátray hagyománytisztelőtől fakadt, ebbe az irányba szorították egyes magángyűjteményekhez kapcsolt bizonyos jogi megkötöttségek is. Mátray a müncheni szakcsoportok szerinti szétválogatást csak Széchényi hungarika-gyűjteményében alkalmazta, míg a többi gyűjtemény elrendezésénél megelégedett egyelőre egy nagyjából méret szerinti elrendezéssel. Az 1860-as évek közepére jutott el végül a könyvtár abba az állapotba, hogy 1866-ban az olvasótermet meg lehetett nyitni. Katalogizálva volt akkor a különválogatott kéziratos-állomány és a Széchényi-féle hungarika könyvtár, de még mindig feldolgozatlan volt mintegy 70.000 kötet könyv, valamint oklevelek, hírlapok, kinyomtatványok hatalmas tömege és a kötelezpéldányok jelentős része.

Ezt az eredményt is csak nagy nehézségek árán lehetett elérni. A forradalom és a szabadságharc alatt a rendezési munkák szüneteltek, hiszen minden erőt az állomány védelmére és őrzetére kellett fordítani. Amikor 1849 májusában a császári tüzérség Budáról lövetni kezdte Pestet, az állomány legértékesebb részét gyorsan ki kellett válogatni és biztonságba helyezni. A későbbi rendezési munkákat jelentős mértékben hátráltatta, hogy a könyvraktári termék egy része

még nem volt bebútorozva, a könyvek a földön heverték vagy ideiglenes polcon 2-3 sorban egymás mögött szorongtak. A köttetés a húszas évektől gyakorlatilag szünetelt, s csak az 1850-es évek közepétől indulhatott meg szerény mértékben.

Míndközben a tudományos körök egyre nehezebben fogadták el, hogy a Széchenyi Könyvtár állománya gyakorlatilag hozzáférhetetlen. A fellendülőben lévő történeti kutatásoknak nagy szükségük lett volna elsősorban a kéziratos kútfőkre, de a hungarika-könyvtár anyagára is. Egyre több panasz hangzott el, a könyvtári feldolgozó munkát lassúnak, a múzeum vezetését erélytelennek ítélték. A könyvtárat az ötvenes években osztrák szakértői bizottság, a hatvanas években két ízben már magyar vezetésű országos bizottságok vizsgálták felül. Eredményességük kétes értékű: az ötvenes években lehetetlen követeléseket és határidőket írtak elő Mátray részére, a hatvanas években dicséretet és elismerést kaptak, de hathatós segítséget nem. A könyvtárat ugyan sikerült megnyitni 1866-ban, s már a személyzet is hat főre szaporodott (ebből kettő szolga, takarítási és raktározási teendőkkel megbízva), de ez a személyzet még mindig nem állt arányban a tennivalókkal, s messze nem volt elegendő a hátralékok feldolgozására. Mátray Gábor a kritikát is, a dicséretet is szelíd beletörődéssel fogadta, de feljegyzései, jelentései arról tanúskodnak, hogy mindig pontosan tudta, mi a könyvtár érdeke, és mik lennének a legfontosabb tennivalók. Nem az ő hibája, hogy javaslatai sorra buktak el a pénztelenség, de gyakran a közömbösség folytán. Ő az olvasóterem 1866-os megnyitását is elhibázottnak és korainak tartotta, szerinte a könyvtárat csak akkor kellett volna megnyitni, amikor más a teljes állomány fel van dolgozva.

Az 1867-es kiegyezéssel új korszak kezdődött a könyvtár életében. A közoktatás, a tudomány és közművelődés ügyét a nemzet felemelkedése zálogaként tekintő új kulturális miniszter, Eötvös József személyesen vette kézbe a Nemzeti Múzeum és benne a Széchenyi Könyvtár ügyét. A Múzeum élére kinevezte Pulszky Ferencet, a reformkori nagy nemzedék kiemelkedő képviselőjét, s kijelölte a könyvtár újjászervezésének, az állomány egységes elvek szerinti feldolgozásának módját is. Ez volt a már említett müncheni szakrendszer, a bajor udvari könyvtár rendszere, melyet Eötvös személyesen, a könyvtár egykori olvasójaként is jól ismert.

Mátray ekkor már 70 éves, megfáradt, idős ember, aki bizonyára nem volt mentes némi konzervativizmustól, merevségtől sem. Nem értett egyet a müncheni szakrendszernek az egész állományra kiterjesztett bevezetésével, hiszen ez egész addigi munkájának megsemmisítését jelentette volna. Ő továbbra is a kevésbé helyigényes, egyszerű folyószámos, az egyes összefüggő magángyűjtemények együtt-tartását lehetővé tevő raktári felállítást tartotta célszerűnek – míg Eötvös szeme előtt egy szigorú szakrend szerint elrendezett, egységes nagy gyűjtemény lebegett, melyben a provenientia elve többé nem rendezési szempont. Ez volt a kor Európa-szerte elfogadott könyvtári rendezési elve is, a nagy nyugat-európai könyvtárakat ennek szellemében rendezték át a 19. század folyamán. Ennek elfogadásával és következetes keresztülvitelével lett 1875 végére a Széchenyi Könyvtár egy állományában egységes, a szigorú német katalógizálási szabályokat követő betűrendes katalógussal ellátott, raktárában szakok szerint felállított gyűjtemény. Mind Mátray, mind Eötvös elgondolásában szerepelt egy

szakkatalógus létrehozása is, erre azonban sem akkor, sem az elkövetkező hatvan évben nem volt lehetőség. A szakkatalógust részben pótolták a müncheni rendszerű szakrepertóriumok, amelyek lényegében helyrajzi katalógusok voltak, s a könyvek raktári felállítását tükrözték. Az eligazodás bennük igen nehézkes volt, hiszen 111 szaknak 111 kötet felelt meg, de minden szakon belül három méret volt, és minden méreten belül újra kezdődött a betűrend. Az új gyarapodás elhelyezése beékeléses rendszerrel történt mind a raktári polcokon, mind a szakrepertóriumokban. Ez a gyakorlat a szakrepertóriumokban zavarokhoz, a raktárakban a könyvek örökös mozgatásához, átrendezéséhez vezetett.

Mikor a rendezés nagy munkája megindult, Mátray Gábort egyszerűen félreállították, s a munka vezetését Barna Ferdinánd segédőrré bízta, akit kivettek Mátray Gábor felügyelete alól. Barna Ferdinánd tíz rapidíjast kapott segítségül, s a munkálatokat legfelsőbb szinten miniszteri biztos felügyelte. Mátrayt nem lehetett nyugdíjba küldeni, hiszen valakinek a kurrens ügyeket is el kellett látni, és az olvasótermet is működtetni kellett. A könyvtárban így kialakult kettősség áldatlan helyzetet teremtett, melynek legfőbb szenvedője természetesen az idős Mátray volt. Egy 1870-ben kelt feljegyzésében így írt: „... megfosztva látom magamat a segédőrtől s mind az olvasda teendői, mind más munkák végzése kétszeresen súlyosodott rám.” Egy magánlevelében helyzetét így jellemzi: „Azon mostoha és nyomasztó körülmények, melyek közel három év óta múzeumi hivatalomat folyvást tartólag terhelik...”, majd így fejezi be: „... a könyvtár körül folytonosan teendő sok munkát magamnak kell ismét, úgy, mint lehet, végezni. Ez jelenlegi állása a Széchenyi országos könyvtár első és fő őrének. Képzelteti Ön, mily kedves állomás az ilyen.” 1872-es évi jelentése fényt vet arra is, hogy a megterhelő munka mellett még azt is el kellett viselnie, hogy a könyvtár dolgai feletti tájékozottságát elvesztette: „Sajnálom – írja – hogy tökéletesen kimerítő tudósítványt nem nyújthatok azon oknál fogva mert az utolsó három év alatt nem minden esemény és rendelet közöltetett velem, mi a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárát illetné.” Némi vigasztalásul szolgálhatott számára, hogy a Konstantinápolyból hazakerült négy Corvina-kódexet ő mutathatta be az Akadémián egy felolvasó ülés keretében. Ez volt Mátray Gábor utolsó szereplése a Magyar Tudományos Akadémián, 1870 januárjában.

1873-tól az idős Mátray Gábor sokat betegeskedett, s 1874-től már utódlása került szóba. Ő még akkor is a Széchenyi család szeniorjának, gróf Széchenyi Kálmánnak támogatását kérte, hogy ne kelljen nyugalomba vonulnia. Válaszában Széchenyi Kálmán tapintatosan adta tudtára, hogy a nyugdíjazás ellen nem tehet semmit, de bízik abban, hogy a főhatóság, azaz a minisztérium méltányosan fog vele szemben eljárni, hiszen „egy 38 évi buzgó és eredménydús szolgálat jutalma forog kérdésben.” Mégsem így történt: Mátrayt 1875. március 1-i hatállyal nem teljes fizetéssel – ami tekintettel Mátray állására és hosszú szolgálati idejére, az akkori szokás szerint természetes lett volna – hanem alacsonyabb, 1.200 forintos évdíjjal nyugdíjazták, igaz, megtoldva egy királyi tanácsosi címmel. Ugyanakkor kötelezték arra, hogy május 1-ig adja át szolgálati lakását a múzeumban. Mátraynak ez fájt legjobban. Az, hogy életének végét nem a Múzeum falai között várhatta be, úgy hatott rá, mint egy kiüzetés. „Én már hivatalomtól elbúcsúztam – írta Széchenyi Kálmánnak – s most oda irányozvák gondjaim, hogy az említett csekély évdíj erejéig a mostani kedvezőtlen időjárás és a szál-

laskeresés szokatlan ideje dacára valahol lakást találjak, hol hátralevő öreg napjaimban ősz fejemet nyugodtan lehajthassam.” Széchényi Kálmán válaszában megígérte Mátraynak, segít abban, hogy a Széchényi-család évjáradékkal könnyítsen megélhetési gondjain. Körlevelében kérte fel a Széchényi család tagjait a gyűjtésre „egy elaggott hű szolga javára”. Fennmaradt a gyűjtést regisztráló ív, mely szerint 12 Széchényi gróf összesen 360 forintot tudott összeadni, és ezt sem évi megajánlasként, hanem csak egyszeri adományként, hivatkozva a nehéz időkre. Mátray Gábornak azonban már nem volt szüksége évjáradéokra. Az adományt a beteg Mátray helyett az őt ápoló unokahúg köszönte meg 1875. július 17-én kelt levelében. Mátray Gábor még aznap este elhunyt. A Vasárnapi Újság nekrológ-írójának volt igaza, amikor ezt írta: „... az a kis rekeszték, melyet a könyvtár előtermében elfoglalt s hol évtizedeken át dolgozott, az ő életfeltétele volt. S midőn onnan kilépett, a széles és tág világi életet csakhamar egy még szűkebb rekesztékkel kellett fölcserélnie. ... Benne egy ma már feledésbe merülő korszak egyik legérdemesebb munkása szállt sírba.”

Mátray Gáborral egy olyan ember távozott a könyvtár éléről, aki a gróf Széchényi családdal még személyes kapcsolatban volt, s az alapító Széchényi Ferenc elgondolását és végakarátát a leghívebben képviselte. Jellemző, hogy a könyvtár eredeti célját és értelmét – azt tudniillik, hogy magyar nemzeti könyvtár legyen – még a minisztériummal szemben is erélyesen megvédte. Eötvös elgondolásában ugyanis kezdetben egy egyetemes gyűjtőkörű, nagy tudományos könyvtár eszméje szerepelt, s ilyenre szeretne volna formálni a Széchényi Könyvtárat is. Ennek az elképzelésnek később is akadtak szószólói, így Mátray még 1873-ban, két évvel Eötvös halála után is egy, minisztériumnak szóló jelentésében jónak látta keményen védelmére kelni az eredeti, Széchényi Ferenci elveknek. „Kötelességemnek érzem – írja – most, midőn még nem volna késő az utódok netaláni vádjának elkerülése”, felhívni a figyelmet Széchényi Ferenc alapító levelére és az általa kiadott nyomtatott katalógusokra, melyekből „világosan kitűnik a Múzeumi Könyvtárnak rendeltetése, körének terjedése és határa. Kitűnik azokból, hogy a példátlan hazafiasságú grófnak nem volt szándéka egyetemes, hanem magyar könyvtárral ajándékozni meg a hazát...” E hungarika-könyvtár azonban nemcsak a szorososan vett magyar műveket volt hivatva gyűjteni, hanem mindazon tudományos műveket, melyek ha csekély mértékben is, de magyar vonatkozásúak voltak. De, határozottan nem volt szándéka Széchényinek „Pesten egy második s iszonyú költséget igénylő egyetemes könyvtárat alapítani, hanem csak egy külön magyar könyvtárt, melyben minden, mi hazánkra s viszonyainkra vonatkozik, központosítva legyen.” Majd levonja a következtetést: „Ha tehát gróf Széchényi alapítványa fönntartandó s az irántai kegyelet meg nem semmithető, nem függhet tőlünk, kényünk-kedvünk szerint azt másként interpretálni, vagy éppen kiforgatni a könyvtár eredeti nemzeties jellegéből s attól örökre megfosztani.”

Mátray Gábor eredendően nem volt könyvtáros, de azzá lett. Előző életútjából magával hozta egyrészt tudós pályájának, másrészt közművelődési, kultúra-szervezői tevékenységének valamennyi tapasztalatát. E kettős fogantatás összetalálkozása egy könyvtáros személyiségében a legszerencsésebbnek mondható. Mátrayt magát is foglalkoztatta az, hogy milyen adottságokkal kell rendelkeznie egy jó könyvtáros. Ezt ő így fogalmazta meg: „A könyvtári hivatalnok járatos legyen nemcsak a Bibliographiában, hanem avval járó minden megkívántatott tudo-

mányban, habár nem a tökély legmagasb fokáig is, de legalább fő elemeiben. Legyen továbbá több nyelvben is járatos...” A könyvtárosi pálya hármas követelményét Mátray itt máig ható érvénnyel fogalmazta meg: 1) könyvtári-bibliográfiai szakismeret, 2) mindenoldalú általános műveltség, tájékozottság, 3) több nyelv ismerete. Egy másik alkalommal Mátray azt is hangsúlyozta, hogy a könyvtáros rendelkezék „pontos szolgálati és kötelességérzettel”. E szigorú követelményrendszerrel azonban együtt kell járnia az anyagi megbecsülésnek is. „Ellenben fizetessenek tudományos műveltségű egyénhez méltólag – írja –, mert p.o. egy mostani segédörnek évdíja (600 pengőfr.) annyira sem elég, hogy naponként illő vacsorát ehessenek, nem hogy még családos ember lehessen” – írja 1868-ban.

Kevésbé tartják számon, s ezért itt és most hangsúlyoznunk kell: a Széchényi Könyvtár történetének első összefoglalása is Mátray Gábortól származik. 1868-ban jelent meg „A Magyar Nemzeti Múzeum korszakai” c. műve, mely elsősorban a könyvtárral foglalkozik. Ez a munka természetesen nem összefüggő és elemző könyvtártörténet, hanem az események krónikaszerű, időrendi leírása. Az utókor számára elsősorban adatgazdagsága és a szemtanú hitelessége miatt értékes.

Amikor Mátray Gábor hivatalba lépett, a kor szokása szerint esküt kellett tennie arra, hogy hivatali kötelességének híven fog eleget tenni. Az eskütétel szokása még igen sokáig fennmaradt a hazai közintézményekben, így természetesen a Széchényi Könyvtárban is. A mai könyvtáros nemzedék ezt már nem ismeri. Pedig nagyon hasznos lenne már a pálya kezdetén szembenézni azzal, hogy milyen kötelezettségekkel és milyen elvárásokkal kell számolnia annak, aki a könyvtárosságot választja hivatásul. Ehhez természetesen olyan társadalmi közeg is kell – kellene! – amely nem pusztá foglalkozási ágakban, hanem hivatásban és szolgálatban gondolkodik, s a 19. század reform-nemzedékét példaképének tekinti.

Somkuti Gabriella

Internet-kávézó Ady egykori törzshelyén

November 3-án nyitotta meg Internet-kávézóját a budapesti Goethe Intézet (1061 Budapest, Andrássy út 24.). A német kultúra kedvelői és az Internet szerelmesei számára kötetlen beszélgetéseket és ingyenes Internet hozzáférést biztosító találkozóhely a Goethe Intézet munkatársainak kezdeményezésére jött létre.

Az egykori „Három holló” helyén, Ady Endre törzshelyén, az újonnan átalakított <eckermann> kávézóban egyszerre három Siemens Nixdorf számítógép segítségével barangolhatnak az érdeklődők az információs „szupersztrádán”. A technikai feltételekről és támogatásról a Siemens magyarországi csoportjához tartozó Siemens Nixdorf, valamint a Silicon Graphics Internet laboratóriuma, a C³ Kulturális és Kommunikációs Központ gondoskodott. A Siemens Nixdorf két személyi számítógépet, egy szervert valamint a szoftvert, a C³ pedig az Internet kapcsolatot biztosítja.

A Goethe Intézet kávéházi vendégeit hétfőtől péntekig, naponta 8–19 óráig, az Internet iránt érdeklődőket pedig naponta 14–19 óráig várja.

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei

A minisztérium könyvtári osztályának felkérésére a szövetség a megyei könyvtárak képviselőjében Kiss Gábort, a városiakéban Müller Imrénét, a felsőoktatásiakéban Zalainé dr. Kovács Évát, a szakkönyvtárakéban pedig Bakos Évát jelöli a szakmai követelményeket és normatívákat előkészítő bizottságba.

November 17. és 21. között Salgótarjánban sikerrel zajlott le a szövetség menedzsment és marketing tanfolyama. A 25 résztvevő hasznosnak ítélte meg a képzést, és, mint az értékelő lapon többen is megjegyezték, várják a folytatást.

Az IKSZ részt vesz a Magyar Rádió december 14-ei, Könyves vasárnap című adásnapjának előkészítésében. A könyvtárakkal, könyvtárüggyel, könyvekkel foglalkozó programok reggel 8-tól éjfélig folynak, hol egyszerre, hol felváltva a három adón.

A szövetség képviselője is részt vesz annak a bizottságnak a munkájában, amely szakmai szempontokat határoz meg az OSZK gépesítésére kiírt tender elbírálásához.

Az Open Society Institute támogatja a szövetség 1998-ban tartandó trénerképző kurzusát, melynek célja olyan szakemberek felkészítése, akik továbbképzéseken tudják majd felkészíteni a könyvtárosokat a térítéses könyvtári szolgáltatások bevezetésére.

November 27-én tartotta ülését az IKSZ képviselő-testülete. A képviselők megbeszélték a törvény elfogadásának utolsó fázisában aktuális problémákat, majd tájékoztatást hallgattak meg az NKA Könyvtári Kollégiumáról. Mivel az eddigi kuratórium négy tagjának lejárt a megbízatása, új tagokat kell jelölni. A szakmai szervezetek november 24-ei ülésükön két közös jelöltet állítottak, Ramháb Máriát és dr. Nagy Attilát.

Ezután az OSZK gépesítési tenderének elbírálásánál szakmai oldalról feltétlenül fontos szempontokat gondolták át ismételtelen és beszéltek meg a kollégák, majd egyéb aktuális kérdésekről hangzott el tájékoztató.

Végül egy öröndetes eseményre került sor. Ugrits Margit csákvári könyvtáros ismertette a testülettel azt a döntést, amely a Fejér megyei nagyközségi könyvtárosok találkozóján született. A kollégák önálló tagozatot kívánnak alakítani a szövetségben belül. A képviselő-testület örömmel fogadta a kezdeményezést, annál is inkább, mert beleillik a szervezeti megújulás folyamatába. A következő lépés a jogi tennivalók tisztázása lesz.

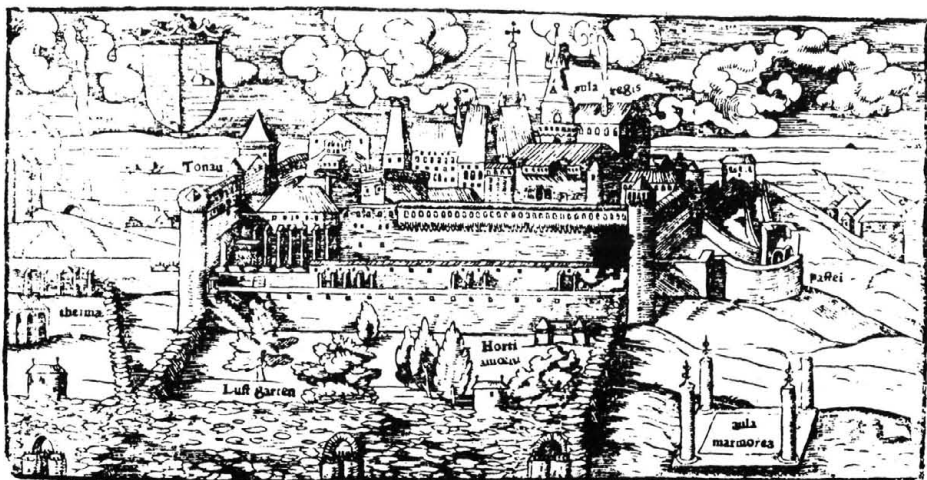
Az Informatikai és Könyvtári Szövetség elektronikus levelező listát indít. **Feliratkozni a következő címen lehet: majordomo@oz.csvmtkf.hu**
A levélbe csak annyit kell írni: **subscribe iksz**
A lista címe: **ikszt@oz.csvmtkf.hu**

December 3-án a Fehérvári úti művelődési házban gyűltek össze a Munkahelyi Tagozat képviselői, hogy megbeszéljék a következő időszak teendőit. Az ülés vendége volt dr. Skaliczki Judit, aki a kulturális törvényről beszélt a kollégáknak, külön kitérve arra, hogy milyen új lehetőségeket jelent majd a törvény hatályba lépése ennek a könyvtártípusnak. Zalai dr. Kovács Éva beszámolt az Informatikai és Könyvtári Szövetségben az elmúlt időszakban végzett munkáról és a közeljövő terveiről.

December 4-én az OSZK-ban tartotta ülését a szövetség Tudományos és Szak-könyvtári Tagozata. Az ülésen Vajda Erik ismertette a MOKKA célját, a működés modelljét és az eddig elvégzett munkát, majd dr. Skaliczki Judit mondta el, hogy mi változott a kulturális törvényben a szaksajtóban valamint napilapban is megjelent szöveghez képest, és ez mit jelent a könyvtáraknak. Ezután a törvény hatályba lépését követő legsürgetőbb feladatról, a kísérőrendeletek elkészítéséről beszélt.

A következő meghívott, dr. Mader Béla a felsőoktatási tankönyv- és könyvtár-támogatási pályázatokról és a kuratórium döntési lehetőségeiről, azaz inkább a döntés kényszerpályáiról mondta el gondolatait, tapasztalatait. Végül Fogarassy Miklós beszélt az országos dokumentum-ellátási rendszer kidolgozásához kapcsolódó kérdésekről, feladatokról.

Die Stadt Buda/oder Ofen. Cap. vlvij.

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Lezárva: 1997. december 16.

73. szám

A szervezeteknek és a központi testületi tagoknak kiküldjük: a megjelenés után három napon belül.

Személyi hírek

NKA Könyvtári Kollégium – Most érkezett Török Andrásnak, az NKA elnökének levele, amely szerint a Könyvtári Kollégium tagjai 1998. január 1-jétől: Papp István elnök, Balogh Mihály, Illyés Katalin, Lévay Botondné, Nagy Attila, Ramháb Mária, Redl Károly.

Egyesületi élet

Tanácsülés, 1997. november 28. – A Győrben működő Magyar Könyvtárügyért Alapítvány tevékenységének öt évéről Szalay Gáborné, az alapítvány titkára adott tájékoztatást. Javaslatokat kért a tanács tagjaitól a kuratóriumban Dömötör Lajosné elnök leköszönése után megüresedett hely betöltésére. – Ezután Nagy Anikó (OSZK) összegezte annak a kérdőíves felmérésnek a tapasztalatait, amelyet az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriumra folytatott a szolgáltatás továbbfejlesztése érdekében. – A tanács végül arról tárgyalt, milyen lehetőségek nyílnak a továbbtanuló könyvtárosok támogatására, milyen szempontok alapján lesz célszerű elbírálni a pályázatokat, ha erre megfelelő keret áll majd rendelkezésre. A főtitkár javaslatát, miszerint az egyesületi tagok által felajánlott SZJA 1%-át az egyesület erre a célra használja fel, a tanács támogatólag fogja az elnökség elé terjeszteni.

Új év – új regisztrációk – Kedves Kollégák! Az év elején erősíthetik meg tagságukat az MKE szervezeteinél az 1998. évre. Ehhez szeretnénk felhívni figyelmüket néhány fontos tudnivalóra. Az egyesület tagdíj a januári bruttó fizetés 2%-a. Ennek alapján ki-ki az egyesület két szervezetében/szekciójában lehet tag. Az egyesület egészét illeti a tagdíj 40%-a, a fennmaradó 60%-ot a megjelölt szervezet kapja, illetve, ha a tag több szervezet/szekció tevékenységébe kíván bekapcsolódni, egyenlő arányban (30-30%) részesedik belőle a megjelölt két szervezet. Ha valaki harmadik szervezetet is választ, tagdíjának további 30%-át be kell fizetnie. Gazdasági felelős kollégáink nyomatékos kérése, hogy a tagdíjakat ne postán fizessék be! Nyugdíjas kollégáink, az egyetemi/főiskolai hallgatók, a gyessen lévők és a sorkatonák tagdíja továbbra is 100 Ft. (Egy kérés: aki közülük megteheti, fizessen be valamivel több tagdíjat, mert sajnos a 100 Ft nem fedezi – különösen többes regisztráció esetén – a banki átutalással járó költségeket sem.)

Mi történt a szervezetekben?

Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete – A KKKE szeptember 15–16-án bentlakásos marketing- és menedzsment-tanfolyamot szervezett a Győr-Moson-Sopron megyei Vénéken. A különféle könyvtártípusokból érdeklő 20 résztvevő számára tartalmas és hangulatot együttlétet biztosítottak az előadók, dr. Skaliczki Judit, Zalainé dr. Kovács Éva és dr. Téglási Ágnes. – 1997. október 10–11-én közös továbbképzést szervezett a KKKE szlovákiai magyar és megyebeli könyvtárosoknak. Az első napon előadásokat hallgattak meg a Somorjai Városi Könyvtárban. Vajda Erik a könyvtárosok és könyvtárak megújulásának szükségességéről, Alföldiné Dán Gabriella a finanszírozás lehetőségeiről, Kálóczy Katalin a határon túli magyar könyvtárak támogatásának módjairól beszélt. A második napon Nagyszombat kulturális emlékeivel ismerkedtek a résztvevők.

Mezőgazdasági Szekció – 1997. november 21-én az MTA Könyvtárában tartott szekcióülésükön Dr. Kovács Ferenc akadémikus tartott előadást az információellátás aktuális kérdéseiről. A Szekció ezután megválasztotta a jövő évi választást előkészítő jelölőbizottságot. Józsa Sándorné gazdasági felelős beszámolóját Cserey Lászlóné dr. elnök tájékoztatója követte egy tervezett tanulmányútról, majd a résztvevők az MTA Könyvtárával és annak számítógépes szolgáltatásaival ismerkedtek.

Olvasószolgálati Szekció – Az OSZ és a Gyermekkönyvtáros Szekció a Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának magyar szervezetével karöltve, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával konferenciát rendezett a Petőfi Irodalmi Múzeumban 1997. november 26-án: A kortárs gyermek- és ifjúsági irodalom és olvasói címmel. Előadást tartott Komáromi Gabriella és dr. Suppné dr. Tarnay Györgyi. Délután kerekasztal-beszélgetésre került sor. Íróvendégeik voltak: Csukás István, Fecske Csaba, Győry László, Lázár Ervin, Tabbay Ede, Tótfalusi István, Varga Domokos. A rendezvényen több mint százan vettek részt.

Somogy Megyei Szervezet – December 2-án és 3-án két napos szakmai továbbképzést tartottak Balatonföldváron. Egy sikeres könyvtárpártoló önkormányzat címmel bemutatkozott a Bajor Gizi Közösségi Ház és Könyvtár. Voit Pál Szponzor a könyvtárban címmel tartott előadást. Nálunk így történik címmel Vágyak és megvalósulásuk a somogyi könyvtárakban. A jövő könyvtára, a könyvtár jövője volt Sonnevend Péter előadásának címe. A könyvtárhasználat ingyenességéről folytatott vitát Papp István vezette. Dániai és hollandiai tanulmányúti beszámolót tartott Varga Róbert.

Zempléni Könyvtárosok Szervezete – A ZKSZ november 27-én tartotta szakmai tanácskozását A sajtó és mi címmel. A régióban tevékenykedő újságírókkal, a (sárospataki) Helyi Krónika, az Észak-Magyarország, a Szerencsi Hírek és a Patak és Vidéke szerkesztőivel tárgyalták meg az együttműködés lehetőségeit, és bíztatták az újságírókat, hogy minél többet írjanak a régió különböző típusú könyvtárainról.

Pénzügyek

SZJA 1% – Az APEH értesítése szerint 124.641 Ft-ot ajánlottak fel az MKE számára kollégáink személyi jövedelemadójukból. Mindenkinek köszönjük, aki

az egyesületet támogatta. A tanács februári ülésén még azt terveztük, hogy ezt az összeget a szakmai programok támogatásának arányában osztjuk majd el. A novemberi tanácsülés – az összeg ismeretében – a jövő év elején tartandó elnökségi ülésen majd azt javasolja az elnökségnek, hogy fordítsa ezt az összeget a továbbtanuló könyvtárosok támogatására.

Képzés

Tanfolyami felhívás – A Vas Megyei Szervezet a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtár-Informatikai Tanszék Phare programjához kapcsolódva tanfolyamot szervez a Számítógépes katalógizálás – HUNMARC-csereformátum témakörben. A tanfolyamra olyan kollégák jelentkezését várják, akik alkalmazzák vagy magas szinten ismerik az érvényes MSZ-szabványok alapján a dokumentumleírás, a besorolási adatok megállapítása és a katalógusszerkesztés munkafolyamatát. A tanfolyam tervezett időpontja 1998. február–április. Négy- vagy ötórás konzultációk lesznek, kéthetente, péntek délutánonként 1-től 5 óráig. Helyszíne a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár. A tanfolyam lebonyolítása távoktatás jelleggel történik. Minden hallgató egy tankönyvet kap kézhez, amelynek anyagát egyedül dolgozza fel, a konzultáción kapott feladatokat elkészíti és azt elektronikus postán vagy floppy-n eljuttatja a konzultáló tanárhoz. A konzultáción részben e feladatok megbeszélésére, illetve a szükséges magyarázatok gépi bemutatására kerül sor. A tanfolyam költsége kb. 10.000 Ft, amely magában foglalja a tankönyv árát is. (Ehhez természetesen hozzáadódik még az útiköltség). A tanfolyam elvégzéséről az MKE Vas Megyei Szervezete igazolást ad. A jelentkezési határidő: 1998. január 15. Érdeklődni Prejczer Paulánál lehet (a prepa@kit.bdtf.hu e-postacímen vagy a 94/313-892-es telefonon).

Előkészületben...

6. BOBCATSSS-szimpozium – A dán kollégák idén kb. 20 magyar szakember (főként oktatók és kutatók) és 30 egyetemi/főiskolai hallgató részvételére számítanak. A szombathelyi főiskolai és a budapesti egyetemi tanszék oktatói és hallgatói már bekapcsolódtak a szervezésbe. A dán kollégáktól ennek fejében – a szervezésben résztvevő – 20 diák számára kaptunk ingyenes részvételi lehetőséget. A többi hallgatónak sem kell részvételi díjat fizetnie. Budapestre utazási és diák szállási költségüket a Nemzeti Kulturális Alap támogatásából fogja fedezni az egyesület. A magyar résztvevők (oktatók, kutatók, könyvtárosok/tájékoztatói szakemberek és diákok) regisztrálása a korábbi évekhez hasonlóan az MKE-ben történik. A pályázati támogatással csökkentett részvételi díj 2000 Ft; ez alól csak azokat tudjuk mentesíteni, akik előadással szerepelnek (előadásenként egy-egy főt). A jelentkezők számától függően lehetőség lesz önköltséges részvételre is (diákoknak 5000, gyakorló könyvtárosoknak 11.000 Ft-ért).

Nemzetközi konferencia a könyvtáros-egyesületekről – A Soros Alapítvány könyvtári referensétől, Arnold Istvántól kaptuk az OSI NLP meghívását egy angol és orosz munkanyelven szervezett konferenciára. Aki előadóként szeretne szerepelni, összefoglalóját 1998. január 11-ig Rima Kupryte-nek kell megküldenie, aki pedig résztvevőként jelentkezik, a Soros Alapítványhoz kell eljuttatnia a titkárságtól beszerezhető űrlapot, szintén 1998. január 11-ig.

Nemzetközi kapcsolatok

Francia kapcsolatok – Egyesületünk iránt az utóbbi időben két francia egyesület (az Association des Professionnels de l'Information et de la Documentation, ADBS és az Association des Bibliothécaires Français, ABF) is érdeklődik. Szeretnénk a franciául tudó, a francia könyv- és könyvtári kultúra iránt érdeklődő könyvtárosokat bevonni a velük való kapcsolattartásba. Ezúton keressük azokat, akik szívesen bekapcsolódnának egy frankofón munkacsoport munkájába.

Társ Egyesületek, rokon szervezetek

MOKSZ – A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége 1997. november 27–28-ig Zalaegerszegen tartotta I. kongresszusát a Zala Megyei Kórház 35 éves Orvosi Könyvtárában.

Előzetes rendezvénytájtár (helyhiány miatt csak áprilisig):

- 1998. január 26–28. 6. BOBCATSSS szimpózium: Shaping the knowledge society, Budapest, OSZK
- 1998. április 15–17. Networkshop 98, Győr
- 1998. április 20–22. Second ICCC/IFIP Conference on Electronic Publishing 98: Towards the Information-Rich Society, Budapest, Conference Centre of the Central European University

Állásügyek

Állást keres – Könyvtárban elhelyezkedne Bagi Éva (lakástelefonja: 156-0792). Az ELTE magyar–német szakán végzett, angol és olasz nyelvismerettel is rendelkezik. – Számítógéppel összefüggő (rendszergazda, adatrögzítő) vagy raktárosi állást keres az ELTE TTK programozó matematika szakon évet halasztó fiatalember passzív angol nyelvismerettel. Papp Márton (lakástelefonja: 341-1348). – A JATE pedagógia szakán és az ELTE könyvtár szakán végzett kollégánál olasz és orosz alapfokú nyelvismerettel könyvtári állást keres. König Istvánné (lakástelefonja: 260-6461). – Könyvtári informatikus alapfokú angol nyelvismerettel elhelyezkedne bármilyen szakterületen. Molnár Andrea (lakástelefonja: 333-1823).

Állást kínál – A FSZEK Központi Könyvtár kölcsönzési és raktári osztálya csoportvezetői állás betöltésére szakirányú főiskolai végzettségű munkatársat keres. Bérezés a közalkalmazotti táblázat szerint+csoportvezetői pótdíj. Angol vagy német nyelvvizsga esetén nyelvpótlék is jár. Jelentkezni lehet Katsányi Sándor főosztályvezetőnél vagy Cziboly Józsefné osztályvezetőnél, tel.: 138-4933/141 vagy 126 mellék.

Szerkeszti: Hegyközi Ilona

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 311-8634

E-posta: MKE@MAIL.C3.HU vagy H11200MKE@ELLA.HU

Die Knüdelkochen

Wien und die Wiener...

